

ANKARA

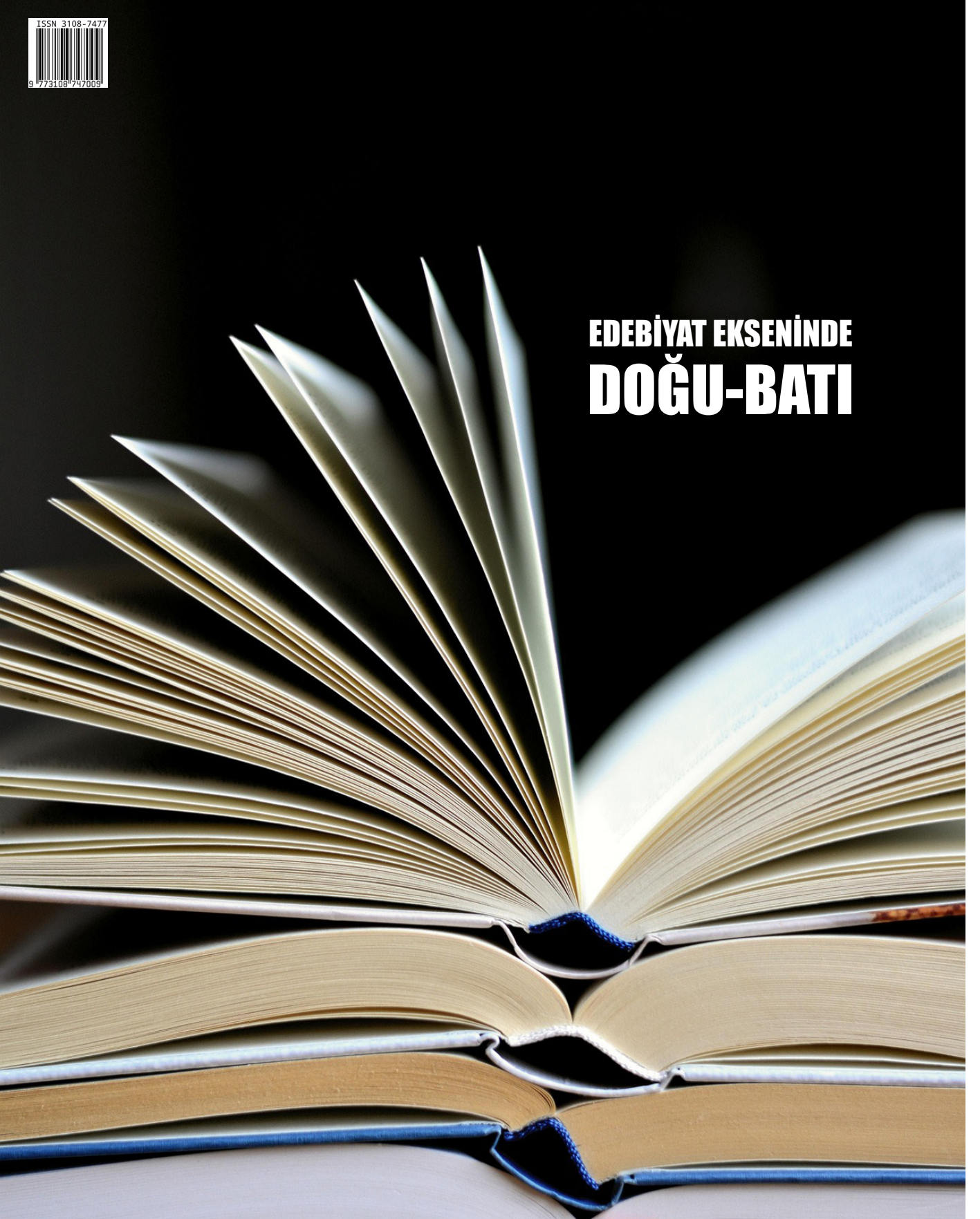
Ocak-Şubat 2026

Edebiyat

Kültür Dergisi

EDEBİYAT EKSENİNDE
DOĞU-BATI

ANKARA
Edebiyat.com.tr

Sunuş

Edebiyat, insanın anlam arayışının bir tezahürüdür. İlahi metinlerden, beşeri metinlere, tarihi kadimden günümüze varoluşsal bir süreçtir bu. Elbette bu süreci yaşatan, gelecek nesillere aktaran, kuşkusuz okumanın yanı sıra bilgi ve hikmeti, edebiyatın tüm zarafetini kalemiyle tarihe kayıt düşen, düşünce ustaları, şairler ve yazarlardır.

Destanların, masalların, şiir ve anlatıların diliyle bugün; Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Ali Şir Nevai, M. Akif Ersoy ve daha nice içsel bir yolculuğun ardından ufka açılan pencerelerden insanlığa nefes olmaya, insanın anlam arayışında yolumuzu aydınlatmaya devam ediyor. Ankara Edebiyat olarak bizler, www.ankaraedebiyat.com.tr web sayfamız üzerinden başlattığımız kültür, sanat ve edebiyat yolculuğumuzu yine Ankara Edebiyat Dergisi adıyla dijital ortamda e-dergi olarak ilk sayımızla sizlerin karşısındayız.

Bu ilk sayımızda edebiyatı, zorluk, ihtilaf ve hakikat ekseninde yeniden düşünmeye davet ediyoruz. Doğu ile Batı arasında medeniyet tasavvurlarını, şiirin matematiğini, modern insanın yalnızlığını ve ideal gençlik arayışını farklı kalemlerin zenginliğiyle ele alıyoruz. Ankara edebiyatın e-dergi olarak yayın hayatına başlaması kültürümüzden aldığımız ilhamla kendi mecrasında usta kalemlerle genç kalemlerin bulunduğu edebiyat mahfili olma iddiasıyla çıkmıştır yola. Gelin, bu yolculukta kelimenin izini birlikte sürelim.

Kolay elde edilenin hikâyesi yoktur. Hikâye, zorlukta başlar, çatışmada derinleşir ve hakikat arayışında anlamını bulur. Bu ilk sayımız, edebiyatı tam da bu üç ekseninde yeniden düşünme çabasının bir ürünüdür. İnanıyoruz ki edebiyat, yalnızca estetik bir uğraş değil, insanın kendini, zamanını ve medeniyetini anlama ve anlamlandırma biçimidir.

Dosya konumuzda Doğu ile Batı arasında şe-

killenen medeniyet tasavvurlarını inceliyoruz. Mehmet Âkif'in Âsım'ı ile Tevfik Fikret'in Halûk'u üzerinden ideal gençlik arayışını tartışırken, bir medeniyetin geleceğini hangi değerlerin inşa edeceği sorusuna cevap arıyoruz. Doğu'nun hikmet geleneği ile Batı'nın varoluş sorgusu arasındaki gerilim, yalnızca tarihsel bir tartışma değil; bugün de zihnimizi meşgul eden canlı bir mesele olarak karşımızda duruyor. Bu gerilimi bir çatışma alanı olmaktan çıkarıp bir düşünme imkânına dönüştürmenin yollarını arıyoruz.

Şiirde ise kelimenin matematiğine eğiliyoruz. Behçet Necatigil'in "Şiir hemen anlaşılmalı" sözüyle açılan tartışma, şiirin okurla kurduğu ilişkiyi yeniden değerlendirmemize vesile oluyor. Şiirin yalnızca duygu değil emek istediğini, okuru edilgen bir alıcı olmaktan çıkarıp metnin ortağına dönüştürdüğünü savunuyoruz. Çünkü şiir, çözülmeyi bekleyen bir problem değil, birlikte kurulan bir anlam alanıdır.

Bu sayfalarda Gazze'nin acısını, modern insanın kalabalık içindeki yalnızlığını, şehirlerin hafızasını ve bireyin iç sesini de bulacaksınız. Kadıköy İskelesi'nde duyulan vapur sireni ile Filistin'de yükselen çığlık arasında görünmez bir bağ olduğuna inanıyoruz: İnsan, nerede olursa olsun, anlam arayışıyla yaşar. Edebiyat bu arayışın en sahici tanığıdır.

Yolun başındayız. Bu dergi, bir iddia kadar bir davettir de. Sözün imkânlarına, düşüncenin derinliğine ve sanatın dönüştürücü gücüne inanan herkesi bu yürüyüşe çağırıyoruz. Kelimenin izini sürmek, hakikatin peşinde ısrar etmek ve medeniyetimizin birikimini bugünün idrakiyle yeniden yorumlamak için buradayız.

Edebiyatın zoru sevdiğini biliyoruz. Biz de zor olanı seçiyoruz: Düşünmeyi, sorgulamayı, derinleşmeyi ve hakkın yanında durmayı. Bu yolculukta bize eşlik ettiğiniz için teşekkür ederiz. Saygılarımızla...

İçindekiler

Edebiyat zor sever-**Sadık Güneş/6**

Nehir-**Osman Mesten/7**

Şiire ve şaire dair-**Hüseyin Çolak/8**

Filistin uzak ülke-**Talip Işık/9**

İki medeniyet tasavvuru arasında ideal gençlik-**Talip Işık/10**

Hikmet ile varoluş arasında doğu ve batı edebiyatı-**Eyüp Beyhan/13**

Mary Oliver'ın Uses Of Sorrow şiir çevirisi-**Dr. Yasin Koç/16**

Ad-**Ertuğrul Başer/17**

Kadıköy İskeleyi'nde yalnızlığın gürültüsü-**İsmail Nerimanoğlu/18**

Behçet Necatigil'de şiirin matematiği-**İbrahim Eryiğit/20**

Medeniyetimizin defter-i âmâlinden bir cüz: Işık doğudan gelir-**Alper Aslan/22**

Toprak-**Ayfer Yıldız/26**

Doğu-batı: Kuzey-güney? Ortak global edebiyat anları-**Serkan Oral/27**

Edebi türler bakımından yürütülen inşa sürecinde tahkiyenin yeri-**Abdurrahim Zararsız/29**

Bilseydin-**Sema Kaloğlu/33**

Kazakistan'da kazınan Kazak-**Müslüm Işıklar/34**

Murâkabe-**Taner Eker/36**

Farklı bir Emîr Timur tasviri-**Dr. Muhammed Emin Koçak/37**

Anlaşıldıkça uzak duran insanlar-**Mustafa Süs/39**

TYB Genel Başkanı Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan ile söyleşi: **Mehmet Poyraz-Talip Işık/41**

Sultan Galiyev'i anlamak-**İsmail Nerimanoğlu/48**

Sadık Güneş

EDEBİYAT ZORU SEVER

Kolay elde edilenin hikâyesi yoktur. Hikâye, zorluktur. İnsana has duygunun her tonu yaşanan zorlukla renk verir. Sonuca ulaşmak için dökülen alın teridir, zorluk. Edebiyatın zora talip olmasının sebebi orada bulduğu tecrübe zenginliği ve duygu derinliğidir. Meşakkatli yolculuklar ardından nice izler bırakır. Korkuyu, umudu, sevinci, üzüntüyü aynı heybeye sığdıran yolculuklar insana, üzerinde durup düşünmeye değer işaretler bırakır.

Zorluk, arayışa mecbur bırakır. Çözüme giden yola mahkûm eder. Yeni yöntemlere sürükler, yeni bakışlar kazandırır, farklı duygular yaşatır. Edebiyat zoru sever...

Modern anlatının (farklı türleri kapsayan bir kavram olarak anlatı) her bir türünde boy gösteren kötü karakterlere bakınca hayal gücünü zorlayan kimlikler görürsünüz. Görünümü ile olağan bir insan şeklindeki kötü karakter, akla hayale sığmayacak kötülüklerin planlayıcısıdır. Zalimdir, acımasızdır, insafsızdır, merhametsizdir... Kötü karakterin farklı görünümleri olsa da sonuç hep tüyler ürperticidir. Gerçekliği hangi ölçüde olursa olsun kötülüğün bütün silahlarıyla donatılmış “yaratık” şiddeti, öfkeyi, nefreti olabilecek en üst düzeye çıkarır. Edebiyatı ateşleyen bu kötü karakterdir. Üstesinden gelinmesi gereken acımasız ve güçlü bir düşman... ***Adalet ve merhamet duygularını tahrik eden kötülük, edebiyatı kötü karaktere bağımlı kılar.*** Anlatı, güçlü savaşçıların, adil yöneticilerin ve bilgelerin karşısına baş edilmesi kolay olmayan kötü karakterler koyar.

İyi, ancak kötülükle baş edebildiği ölçüde iyidir. Kötünün işlevi, iyiliğe mecbur etmesi ve iyilik için yeni yollara sürüklemesidir. İyi, kötü sayesinde iyidir... Anlatının güçlü, acımasız, cesur ve her türlü kötülüğü yapmaya meyyal zeki kahramanlara olan tutkusunun en masum hali budur. Anlatının namerde, canıye, hırsıza, haine, şeref ve namus yoksunu karaktere bağımlı olmasının haklı sebebi budur. İyi olanı tarif etmenin daha kolay bir yolu yoktur. Edebiyat kötülüğe muhtaçtır...

Fikir ve sanatın kabuğunu kırarak varlığını ortaya koymasına yol açan en güçlü sebep ihtilaftır. İhtilaf veya daha alışılmış bir ifadeyle çatışma, yolların ayrıldığı noktadır. Yol ayrımı anlaşmazlığı işaret eder. Uzlaşmanın sona erdiği ve imkânsız hale geldiği yerde ihtilaf vardır. İhtilafın nasıl süreceğini karakter

belirler. İhtilaf karşısındaki tutum, anlatının öznesine kişiliğini sergileme seçenekleri sunar. Konuşursun, susarsın, üstüne yürürsün, kaçarsın, çatışsın, yüz çevirirsin, aklından çıkarmazsın, unuttur gidersin... İhtilafa düşenin önünde gidilecek pek çok yol vardır. Bu yolların her biri ayrı bir maceraya kapı aralar. İhtilaf, kavganın şeklini, şiddetini, yönünü ve hızını tayin eder. Anlaşmazlık her zaman şiddeti doğurmaz. Çatışma demek şiddet demek değildir. Farklı bakmanın, farklı olmanın ve farklı durmanın haklı sebepleri anlatıya güçlü bir soluk kazandırır.

İhtilaf, anlatıya derinlik kazandırır. Çözüme giden yola kafa yormanın ipuçlarına götürür. İhtilaf, doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün, güzel ve çirkinin ayrımını belirginleştirir. Edebiyat, ihtilaf/çatışma sever.

Edebiyatın kalbi haktır, vicdandır. Edebiyatın zafer burcu, zulme ve haksızlığa uğramış masumiyetin sesini yükseltmektir. Yaratılanların en şerefli olan insan doğuştan masumdur, temizdir, paktır. Onu kirleten sefalet ve zulümdür. Onu kirleten şeytandır. İnsanın şeref ve haysiyetini korumak anlatının varlık sebebidir. İnsanın benliğinde taşıdığı cevher adil olmayı ve ahlaklı olmayı emreder.

Hakkı, hakikati gözetmek, doğru tarafta olmak, yanlış karşı duruş göstermek edebiyatın özünde vardır. Şeytana ve ortaklarına hizmet eden hiçbir masal, hikâye, şiir, efsane, destan veya roman saygıyı hak etmez. Anlatı, saygınlığını bütün beşeriyeti hak çizgisine davet etmekle kazanır. ***Edebiyat, hakkı sever.***

Anlatıyı keyifli, ateşli ve eğlenceli kılan sanattır. Anlatı, sanatla rengini rayihasını kazanır. Anlatı, hatırlatmadır, çağrışımdır, göndermedir, benzetmedir, eğretilemedir. Anlatı zenginliğini söz sanatlarıyla kazanır. Anlatmaya değer olan sanatla yüksek bir seviye kazanır. Sanatla yoğrulmuş düşünce, edebiyat olma statüsü kazanır.

Resmin, müziğin, fotoğrafın, sinemanın bütün incelikleri önce kelimeyle belirginlik kazanır. Anlatının üretim tezgâhında hammadde olarak işlediği kelimeler, sanatın farklı tonları ve tınıları ile estetik bir değer kazanır. Edebiyat sözün başlangıç noktası olarak bütün sanatları besler ve yine dile getirilmek istenenlerin son durağı olarak bütün sanatlardan beslenir.

Osman Mesten

NEHİR

İndim
Bunca yıl çıktığım merdiven
Bir nehirmiş
İnişim
Muhteşem bir kartalın avına yaptığı pike
Misk kokulu ceylan bir zehirmiş
İndim
Çorak toprağın nehre hasretini büyüterek
Güliden bir gülüşe teşne
Candan bir bakışa can adayarak
Bildim
Candan önce cânân gelirmiş
Bindim
Sirtına binip ateşe sürdüğüm küheylân
Bir kâfirmiş
Gittim
Cankulağımda bir fısıltı:
“Çabuk” diyen
Beni yâr başına getiren ilham
Şeytan’dan sefirmedim
Geçtim
Can yakan öfkeyle can pazarından
Gördüm
Canan elinde canım esirmiş
İçtim
Baldan tatlı bilerek
İçtiğim
Baldırandan zehirmiş

Hüseyin Çolak

ŞİİRE VE ŞAİRE DAİR

İğneyle kuyu kazımak gibidir yazmak. O kuyunun kapsamlı bir analizini yapmak da şiir yazmaktır. Kaleme ve onun satır satır yazdıklarına yemin eden, kutsiyet atfeden önce okumanın önemine dikkat çekmiştir. Bir başka deyişle yazmak mühim okumak ehemdir. Günümüz Türkçesi ile ifade edecek olursak mühim önemli, ehem daha önemli, en önemli diyebiliriz.

Reşit Ergener bir şiirinde “Şairler susacak herkes şair olduğunda” diyordu. Şairler susacaksa susmanın önceliğini elinde bulundurur ve susar, birilerinin onları susturmasına fırsat vermeden. Susayan; susmaz, susamaz çünkü. Şairler susarsa şehir de susar akan nehir de.

Biliyorum, şiir karın doyurmuyor ama benim karın ağrılarımı iyi geliyor diyen bir şairi; önleyici hekimlik yönünden çok tedavi edici hekimlik kriterleri çerçevesinde yorumlamak gerekir. Şiirin kendisi başlı başına bir karın ağrısıdır diyenlere de gönlün akıldan aldığı pay kadar muvazaalı bir hisse bırakıyorum.

“Bir çocuk sesine dünyayı vermek isterdim” diyen bir şairi kaç kişi merak etmiştir sosyal medyada, arama motorlarında ya da dijital bir vicdanın estetik sınırları arasında? Şairin, derdi olmayana veresiyesi yoktur. Derdi olana pazar günleri de açıktır şair. “Hayat dizine yatamadıklarımıza bir şey anlatmamamız gerektiğini/ne zaman bana da öğretecek” diyordu bir şiirinde Bülent Parlak. Sizce de haklı değil mi?

Şair arkasını dönüp giden kişi değildir. Yasal varisidir şair bulduğu her acının. Bu acının uzanımı, yoğunluğu değil kazanımı daha çok ilgilendirir şairi. Birini babasız bırakmak yakışmaz hiçbir şaire; bu yüzden evlat edinirler yalnızlığı,

hüznü ve kimsenin dönüp bakmadığı kurgunluğu.

“Ama bir devrimciyi haklı kılan/ Biraz da acılardır unutma” diyen Ataol Behramoğlu’nu, “Yaşamak/ bizim için dokunaklı bir şarkı değil ki” diyen İsmet Özel’i, “Kadınlar geçiyor omuzlarında gözyaşı bezleriyle/.../Odalar dolusu çocuklar okşamak için bekliyor” diyen Cahit Zarifoğlu’nu ne zaman anlayacak çağın insanı. Ya da bir şair nasıl geçebilir dünyadan, ıstıraplı ve parmak ucunda?

Genel anlamda edebiyat ve onun bir alt disiplini olan şiir sağaltır, sağaltan bir yanı vardır. Yalnızlığa aşerir şair ama onu hep ikinci el yalnızlıklar bulur. Şiir de yorulur, dünya gibi. Şairine sığınmayı unuttur, dünyanın yorgun olduğunu öngöremediği için belki de. El değmemiş yalnızlıklar zaten şairin miri malı değil özel mülküdür.

Bazen şiir de masum değildir şair gibi. Patronaj şiir patinaj tehlikesine açıktır örneğin. Bu nedenle şairlere yakışan meslek, istişna mesleğidir. Elbette kastımız müstağni olmak değildir. Kastımız kelimelerin lügatteki ikinci anlamı olan ‘gönül tokluğu’ dur. Tıpkı Esrar Dede’nin dediği gibi:

”Bendelik eyler isen kendinedir
Sanma biz hûr u naîmîn kuluyuz
Gevher-i kâbiliyyet âşıkıyız
Anlama kim zer ü simin kuluyuz.”

İnsan simgelere sığmır kendini anlatmak için şairse imgelere. Beslenme kaynaklarına, fitratına uygun olarak da kimi yayılğan imgeden yanadır kimi de radikal imgeden yana kullanır imgelem hakkını. Yayılğan imge şaşırtmacadan beslenirken radikal imge zıtlıklardan bes-

lenir ekseriyetle.

Şiir bahçeleri bırakır şairler doğal vârislerine. Bir aşk çeşididir maliki olmak, şairlerin bıraktığı yüzde yüz hisseli gayrimenkulünün. Muris seçici olursa varis de bundan payını alır. Simadan imaya giden şiir, kimyadan simyaya giden şiirle yarışıyor şimdi. Bir de yapay zekâ destekli dijital şiir pandemisine karşı tedbiri elden bırakmaması gerekiyor şairin.

Şiir bir çağrıdır. Şiirin çağıran bir sesi vardır. Kendine çağıran şiir mi, kendini çağıran bir şiir mi arasında bir karar vermek zorundadır şair. Şiir, şairi çağırır sadece, şairi çağırır. Şiirin; o uyarıcı, ayartıcı sesinin peşinden gider okur da. Şiir mi şairi çağırır, şair mi şiiri çağırır sorusu biraz mugalatayı biraz da kısır döngüyü barındırır iç dinamiğinde.

Sesinden tanıyabilirsiniz bir şiiri. Biraz daha ileri giderek şiirin ayak sesinin izini sürenleri şiir yanıltmaz. İyi şiirin sesine kulak verene şiir de kulağı da ihanet etmez. Burada yerelden merkeze ya da merkezden yerele doğru giden şiir sesi gibi bir ayırım yapma düşüncesinde değilim. Şiirin merkezde olduğu bir dünya, dünyanın merkezidir zaten.

Bir şair gibi geçmeli yeryüzünden: İncinmesin sesimiz, nefesimiz diye. Şiir gibi ölmek için ölümü şiirleş-tiren şairler gibi olmayı denemeli. Şair, iftihar ve iştilar aşkına düşmeme şiarına tutunan şuurun adıdır çünkü.

Bir yanı hep çocuk kalır şairlerin. Şairler ne zaman büyür ya da ne zaman büyük şair olur? Bu sorunun tek bir cevabı olmamakla birlikte söz çok da uzatmadan şöyle diyebiliriz kısaca: Şairler yaşarken büyümeyiz, ölünce büyür şairler.

Talip Işık

FİLİSTİN UZAK ÜLKE

Kalk gidelim baba!
Kalk gidelim!
Gazze’de ateşten çiçekler açıyor
Çocuk mezarlarında
Dağlanıyor etimiz, kanımız
Dağlanıyor baba!
Bana savaşmayı öğret!

Karanlık bir çağın
Bu ifrit bu iğreti acısı çökmüş
Mescidi Aksa’nın Gazze’nin sokaklarına
Kesmiş gökyüzünden evlerimize sızan günışığını
Umutsuz çiçekler ekmiş sofalara
Karanfiller kurumuş
Yüz yıllık ağıtlar düşmüş
Siyah gülleri kıskandıran
Matem dolu bahçemize

Kalk gidelim baba!
Kalk gidelim!
Bana savaşmayı öğret!

Uçurumun kenarında falezlerin gölgesinde
Endülüs’ten kalan son hâtıra
Sen bana Gırnata’yı hatırlatıyorsun
Ey karanlık çağın direnen son kalesi Gazze!
Tecrit edilmiş tarihi
Tecrit edilmiş insanlığı
Taştan kazınmış mirası Kurtuba’nın
Denizin, göklerin sessiz derinliğinde Ey Kudüs!
Sana nehirler denizler vaat eden
güllerin habercisiyim

Kalk gidelim baba!
Kalk gidelim!
Bana savaşmayı öğret!

Talip Işık

İKİ MEDENİYET TASAVVURU
ARASINDA İDEAL GENÇLİKDOĞU-BATI EKSENİNDE EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE
ÜZERİNDEN ÂSİM VE HÂLUK KARŞILAŞTIRMASI

Edebiyat; kültür, sanat, tarih, düşünce ve medeniyet tasavvuru ile varoluş gayesini ikame eden seçkin ve hassas bir alandır. İnsan ve toplum inşası için bir pusuladır. Tarih sürecinde duygu ve düşüncenin anlatı ve kelimelerle kodlandığı bir yol haritasıdır. Mehmet Âkif Ersoy da söylemleri, yazı ve şiirleriyle hiçbir zaman pusulasını kaybetmez, edebiyat felsefesini mihenk taşını “Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı/Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı. « beytiyle ilan eder.

Akif’i anlamak için 1900’lü yılların başından itibaren; vatan topraklarının nasıl kaybedildiği, Anadolu’nun pervasızca nasıl işgal edildiğini, yaşanan tarihsel dramı, bu dram karşısında koruduğu metaneti, milli duruşu, gösterdiği azmi ve kararlılığı, edebiyatı ve şiirleri üzerinden verdiği mücadeleyi çok iyi okumamız gerekir.

Bu yüzden M. Âkif Ersoy’un Âsım’ı ile Tevfik Fikret’in Hâluk’unu yalnızca iki edebî karakterden ibaret göremeyiz. Bu aynı zamanda II. Meşrutiyet sonrası Türk İslam aydınının Doğu-Batı, gelenek-modernlik, din-bilim, idealizm-realizm tartışmalarının iki kutbunu temsil eden simgelerdir.

Ernest Renan gibi İslam’ın, bilime ve gelişmeye mani olduğunu savunan Batılı düşünürlerin tezlerini, Paris’te düzenlenen “L’İslamisme et La Science” (İslâm ve İlim) adlı konferansta çürütmek için Namık Kemal, “Renan Müdafâanâmesi”ni (1883) kaleme alır. Bu kutuplaşma düşünce ve edebiyat üzerinden şekillenmeye devam eder.

Mehmet Akif ile Tevfik Fikret’i edebiyat, inanç, kültür, felsefe ve Doğu-Batı ilişkisi ekseninde ele aldığımızda çatışmanın şiddetini belirgin bir şekilde görürüz. Bu çatışma Fikret’in din karşıtı bir manzume olan Tarh-i Kadim’i yazmasıyla başlar.

Bu şiirde geçen “Yırtılır ey kitab-ı köhne, yarın, / Maktel-i fikr olan sahifelerin” bölümüne tepki duyan Akif bu şiire “Süleymaniye Kürsüsünde” şiiri ile cevap verir.

“Feylosof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!

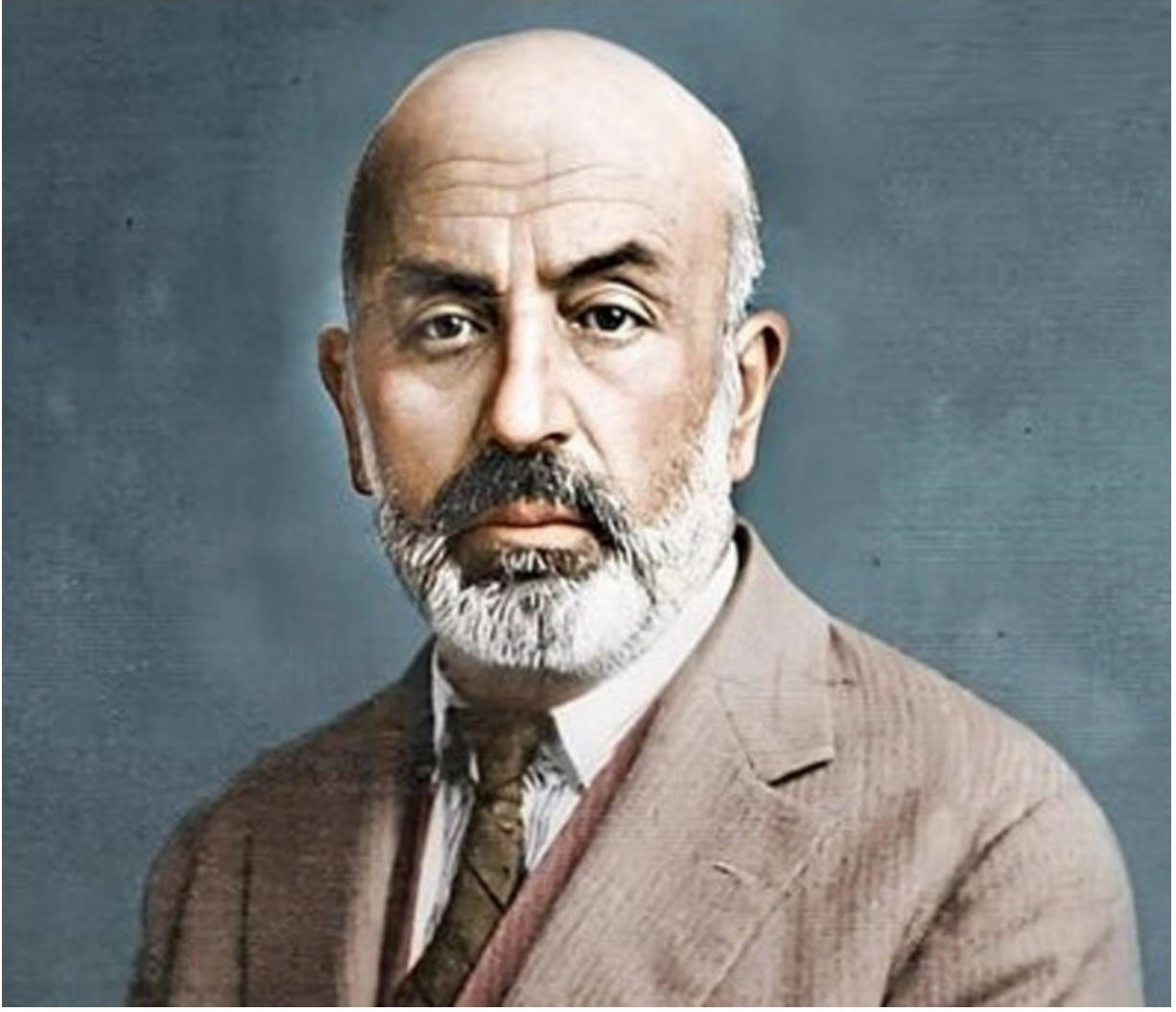
Şimdi Allah’a söver... sonra biraz bol para ver:

Hiç utanmaz; protestanlara zangoçluk eder!”

Din karşıtlığı üzerinden inşa edilmeye çalışılan seküler yaklaşımlar ve çağdaşlık, modernlik gibi kulağa hoş gelen kavramlar dönemin aydınları arasında da yoğun tartışmalara yol açar. Mehmet Kaplan kaleme aldığı yazılarında Mehmet Akif, Ziya Gökalp ve Yahya Kemâl gibi aydınların düşünce ve edebiyatta İslam ile çağdaşlığı, Doğu ile Batıyı sentezleyerek bir köprü kurmaya çalıştıklarını belirtir. Âkif’in, Safahat isimli eserinde İslam’ın bilime ve fenne, terakkiye karşı olmadığını, toplumun üzerine serpilmiş ölü toprağını atarak ataletten kurtulması gerektiğini salık verir, bilime, fenne, çalışıp üretmeye özellikle vurgu yapar.

Bu mülahazalar, edebiyat ve düşünce dünyamızda, günümüze uzanan derin tesirler bırakır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Türk ve İslam düşünce hayatında benzer tartışmalara, değişim ve dönüşüm hareketlerine sahne olur. Bu sancılı dönemler, edebiyatta yalnızca estetik düzeyde değil, aynı zamanda ideolojik ve ahlâkî bir arayış olarak da tezahür eder. Mehmet Âkif Ersoy ve Tevfik Fikret, bu arayışın iki uç noktasında yer alır. Her iki şair de çözümü “yeni bir insan” tipinde arar; bu tipleri Asım ve Haluk figürleriyle “ideal gençlik” olarak somutlaştırır.

Mehmet Âkif’in Âsım Figürü: Ahlâk ve İman Temelli Modernleşmeyi temsil eder.

M. Âkif Ersoy'un Safahat'ın yedinci kitabı olan Âsım'da çizdiği gençlik tipi, Haluk'un aksine geleneği dışlamayan bir modernleşme anlayışına sahiptir. Âsım; çalışkan, fedakâr, vatansever ve iman sahibi bir gençtir. Âkif için Batı, körü körüne taklit edilecek bir medeniyet değil, ilmi ve tekniği alınması gereken bir kaynaktır sadece.

Âsım'ın Avrupa'ya gönderilmesi, Batı'ya teslimiyet değil, İslâm ahlâkıyla donanmış bir gencin bilgiyle güçlenmesi anlamına gelir. Bu bağlamda Âsım, Doğu'nun yani İslâm'ın değerleri ile Batı'nın yararlanılacak ilmi, fenni varsa eğer onu sentezleyerek kendi medeniyet anlayışına katan sentezci bir figürdür. Bu çerçeveden baktığımızda Fikret'in aksine Âkif İslâm'ı, geri kalmışlığın, yozlaşmanın bir sebebi olarak görmez. Onun için asıl sebep; değerlerden uzaklaşan, sonsuzluğun kadim bestesine yüz çeviren, inancı, dini reddeden, materyalizmi savunan, ülkesi aleyhine taraf olan aydın ihanetidir. İşte Âsım, 610 yılında İslâm ile şereflenmiş insanlığın Müslüman kimliği ile inşa ettiği, aklın, bilimin ve imanın büyük bir medeniyet tasavvuru ile taçlandığı ihtişamlı günlerin yeniden ihyası için Âkif'in sunduğu ideal bir genç figürüdür.

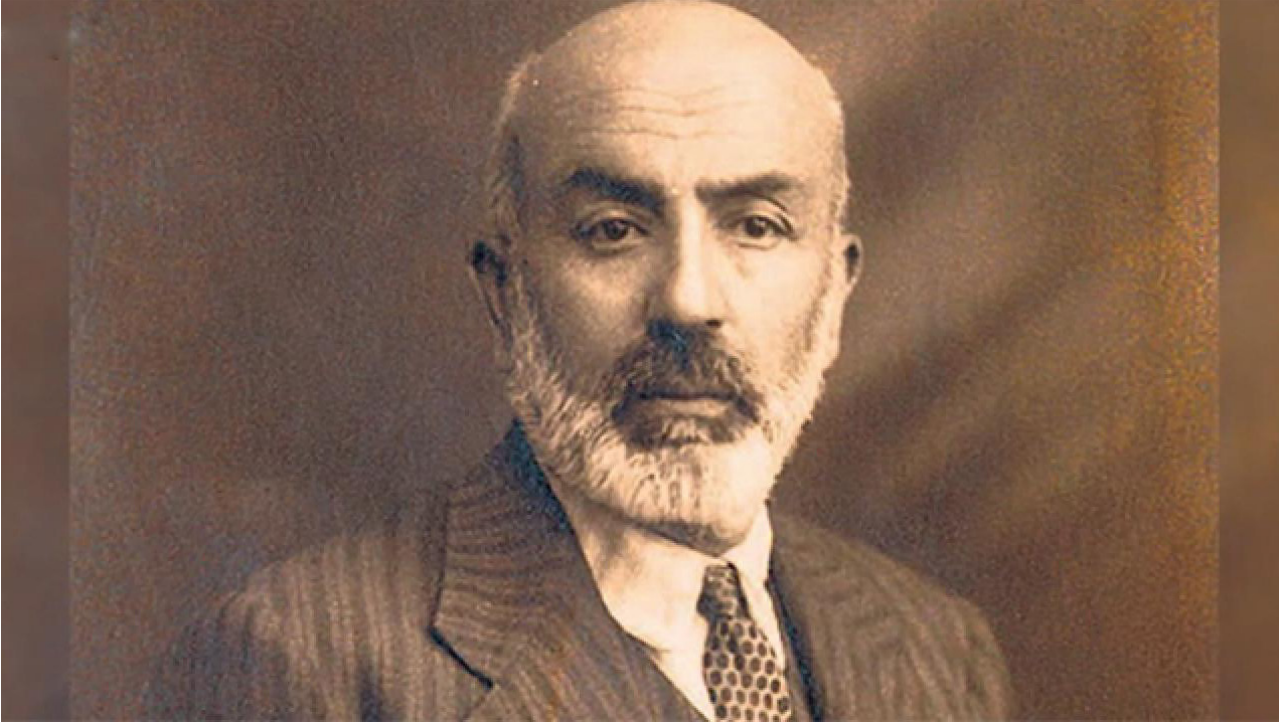
Tevfik Fikret'in Haluk Figürü: Batı Merkezli İlerleme Tasavvurunu temsil eder.

Tevfik Fikret'in Haluk'un Defteri adlı eserinde

karşımıza çıkan Haluk, Batı'ya yönelmiş, bilimci, pozitivist ve seküler bir gençlik idealidir. Fikret'e göre Osmanlı toplumunun geri kalmışlığının temel sebebi geleneksel değerlerdir. Bu nedenle kurtuluş, Batı medeniyetinin akıl, bilim ve ilerleme anlayışını benimsemekten geçmektedir.

Haluk'un kişiliğinde dinî referanslar belirgin şekilde geri plana itilmiş; bireyci, evrenselci ve rasyonalist bir dünya görüşü öne çıkarılmıştır. Fikret, Haluk'u yalnızca bir evlat değil, aynı zamanda "geleceğin insanı" olarak kurgular. Bu yönüyle Haluk, köklü bir kültürel kopuşu temsil eder. Nitekim Haluk'un, Tevfik Fikret'in öğretmenlik yaptığı Robert Koleji'nde eğitim alması ve liseyi İskoçya'da tamamlayarak, kendi ifadesiyle misyoner bir Hristiyan olarak ülkeye dönmesi her şeyi açıklıyor aslında.

O yüzden Haluk bir kopuşu, Âsım ise bir devamlılık içinde yenilenmeyi temsil eder. Tevfik Fikret ise evet, tek Tanrıya inandığını söyler, ona göre bu Tanrı Hristiyan veya Yahudi'nin tek Tanrısı gibidir. Başkaca bir hükmü, değeri kabul etmez. Bu yaklaşım bize doğrudan Deizmi hatırlatıyor. Tanrı yarattı ve artık hiçbir şekilde insanın hayatına karışmaz, yön vermez, ne kitap vardır ne de peygamber. Bu tamda bütün bir Batı'nın herkese dikte ettiği pozitivist, maddeci bir yaklaşımdır. Esasında Fikret, Haluk'un Hristiyan olmasından

rahatsızlık duyar, kendisiyle aynı görüşte olmasını öğütler, “Haluk’un Âmentüsü” şiirinde bu konuyu işler.

Cemil Meriç ise Doğu-Batı meselesini bir taklitçilik sorunu olarak ele alır, “ithal ideolojilere” karşı sert eleştiriler yöneltir. Meriç’e göre Batı, anlaşılması gereken bir medeniyettir; fakat mutlak bir kurtarıcı değildir.

Bu bağlamda Haluk, Cemil Meriç’in eleştirdiği “Batı’nın mistik hayranı” tipine daha yakındır. Asım ise Meriç’in savunduğu düşünce çizgisine daha yakın durur. Çünkü Asım, kendi medeniyet köklerinden kopmadan dünyayı tanımaya yönelir. Cemil Meriç’in “Kendimizi inkâr ederek var olamayız” düşüncesi, Asım figüründe somutlaşır.

Bu değerlendirmeler ışığında Asım ve Haluk figürleri, yalnızca iki edebî karakter değil, aynı zamanda iki medeniyet tasavvurunun sembolleridir. Haluk, Batı’ya yönelmiş seküler bir kurtuluş projesini temsil eder; Asım, yerli ve manevî değerlerle modernleşmeyi savunur. Cemil Meriç’in Doğu düşüncesi perspektifinden baktığımızda, Asım’ın temsil ettiği sentezci yaklaşımın daha sahici ve sürdürülebilir bir medeniyet bilinci sunduğu görürüz.

Edebi açıdan iki şairin dünya görüşünün tezahürünü şu şekilde özetleyebiliriz.

Asım, Mehmet Âkif’in ideal Müslüman Türk gencinin poetik temsilidir. “Asım’ın Nesli” İstiklâl Marşı şairinin millî-manevî duyarlıkla yetişmesi gereken kuşak vizyonudur. Âkif, şiiri toplum için araç gören, didaktik ve realist bir şairdir; Asım da bu poetikanın karakter düzeyindeki yansımasıdır. Asım, toplumdan kopuk değil; aksine toplum için çalışan, ahlaki ve bilimi bir arada taşıyan bir gençlik modelidir.

Haluk ise Tevfik Fikret’in Batıcı, Bireyci ve Laik Aydın Modelidir. Fikret’in poetikası bireyci, liriktir; toplum için değil birey için sanat anlayışı hâkimdir.

Haluk, geleneksel yapılarla bağını kesme eğilimindedir; evrenselci, hümanist ve Batı’ya açık bir karakter olarak sunulur.

Âkif’in Âsım şiiri Safahat isimli eserinde altıncı kitapta yer alır. Hocaşâde ve oğlu Emin, Köse İmam ve oğlu Âsım üzerinden karşılıklı iki kişinin konuşması, muhaveresi üzerinden anlatılır. Bu şiir edebiyatımızda nazım nesir türünün en seçkin örneklerinden olup bir kimlik arayışının sorgulandığı, öz eleştirisiyle birlikte bizlere yol haritası sunan, ufukumuzu aydınlatan bir meşaledir.

Âsım şiiri:

Sarılır, indirilir mevkî-i müstahkemler,

Beşerin azmini tevkîf edemez sun’-ı beşer;

Bu göğüslerse, Huda’nın ebedî serhaddi;

“O benim sun’-ı bedî’im, onu çiğnetme” dedi.

Âsım’ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:

İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.

Şühedâ gövdesi, bir baksana dağlar, taşlar...

O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,

Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,

Bir hilâl uğruna, yârab, ne güneşler batıyor!

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer,

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i...

Bedr’in arslanları ancak, bu kadar şanlı isi.

Bu dizeler yalnızca bir karakteri değil, düşünce ve edebiyat hayatımızda ahlak, iman, vatan sevgisi ve mücadele ruhunu temsil eder.

Eyüp Beyhan

HİKMET İLE VAROLUŞ ARASINDA:
DOĞU VE BATI EDEBİYATI*“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen**Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen”*

Şeyh Galip

İnsan, kendini anlatmadan var olamaz. Tarih boyunca bunu kimi zaman bir destanla, kimi zaman bir ağıtla, kimi zaman da bir romanın sessiz satır aralarıyla yaptı. Doğu ile Batı arasındaki edebî farklılaşma da tam bu noktada başlar desek yerinde bir tespit olur. İnsanın kendini nasıl anlattığı, varoluşunu neye yasladığı ve hayatla kurduğu ilişkinin hangi sorular etrafında şekillendiği meselesine bakıldığında bu edebî farklılaşmayı daha net görüldüğü söyleyebiliriz.

Doğu ve Batı, yalnızca coğrafi yönler değildir, iki farklı anlam evrenidir. Biri insanı kadim bir hikâyenin parçası olarak görürken, diğeri onu hikâyenin merkezine yerleştirir. Biri kader ile özgürlük arasındaki dengeyi sorgularken, diğeri özgürlüğü mutlaklaştırır. Edebiyat, bu iki yaklaşımın hem çatıştığı hem de birbirini beslediği en canlı alandır, hikmet ile varoluş arasındaki gerilimin dile geldiği bir eşiktir.

Doğu Edebiyatının Tarihsel Serüveni ve Klasik Hafızası

Doğu edebiyatının tarihsel serüveni, insanın varoluşunu kozmosla, kaderle ve ilahi düzenle birlikte düşünme çabasının edebî izdüşümü olarak şekillenmiştir. İlk sözlü anlatılardan itibaren Doğu toplumlarında edebiyat, yalnızca estetik bir faaliyet değil; bilginin, ahlakın ve kolektif hafızanın taşıyıcısı olmuştur. Mitler, destanlar ve kıssalar, insanı merkeze alırken onu evrenden ve kutsaldan koparmamış, bireysel deneyimi daha büyük bir anlam çerçevesine yerleştirmiştir. Bu nedenle Doğu anlatılarında hikâye, çoğu zaman bir öğretinin, bir hikmetin ya da ahlaki bir sorunun taşıyıcısıdır. Zaman çizgisel değil, döngüseldir. Geçmiş, şimdi ve gelecek iç içe geçer, anlatı, insanın dünyadaki geçiciliğini hatırlatan bir yankı gibi ilerler.

Tarihsel süreç içinde Doğu edebiyatı, İslamiyet’in kabulüyle birlikte yeni bir dil ve sembol dünyası kazanmış, tasavvuf düşüncesiyle derinleşmiştir. Söz, yalnızca anlatmak için değil, örtmek, ima etmek ve sezdirerek düşündürmek için de kullanılmıştır. Bu dönemde edebiyat, insanın iç yolculuğunu merkeze alan bir arayış alanına dönüşmüş, aşk, ölüm, fanilik ve

hakikat gibi temalar estetik bir zarafetle işlenmiştir. Saray çevrelerinde gelişen divan geleneği ile halk arasında yaşayan sözlü edebiyat, farklı biçimlerde olsa da aynı hikmet kaynağından beslenmiştir. Doğu edebiyatı bu yönüyle hem elit hem halkçı hem metafizik hem de gündelik hayatla iç içe bir yapı sergiler.

Doğu klasiklerine bakıldığında bu derinliğin en belirgin örnekleriyle karşılaşılır. Mesneviler, destanlar ve hikâye külliyatları, bireysel kahramanlıklardan çok insanın kendini aşma çabasını anlatır. Firdevsî’nin *Şehnâme*’si yalnızca bir tarih anlatısı değil, adalet ve iktidar üzerine derin bir düşüncedir. Attâr’ın *Mantıku’t-Tayr*’ı, insanın hakikate doğru yaptığı sembolik yolculuğu kuşların diliyle dile getirir. Mevlânâ’nın *Mesnevi*’si ise Doğu edebiyatının zirvesinde duran, hikâye ile hikmeti iç içe geçiren bir varoluş metnidir. Bu klasikler, Doğu edebiyatının zamana direnen yönünü temsil eder, çünkü anlattıkları hikâyelerden çok, sordukları sorularla var olmaya devam ederler.

Doğu edebiyatında semboller, hakikatin dolaylı ve derinlikli anlatımının temel araçlarıdır. Ferîdüddîn-i Attâr’ın *Mantıku’t-Tayr*’ında Hüdühüd, başında hakikat tacı taşıyan bir kuş olarak kuşların mistik yolculuğuna rehberlik eder, bu yolculuk, tasavvufta ruhun Allah’ı arayışını sembolize eder. Attâr, bu arayışı bir şiirinde adeta hikâyenin özü hâline getirir:

*“Sırlar âlemine uçan kuş idim,**Alçaktan yükseğe çıkmak istedim.**Sırra mahrem kimseyi bulamayınca,**Girdiğim kapıdan ben yine çıktım.”*

Bu sembolik hafıza, klasik şiirde farklı anlam katmanlarıyla sürer. Nedîm’de Hüdühüd, herkesin görmediğine nüfuz edebilen idrakin mazmunu hâline gelir:

*“Hüdühüd gibi bînâ gerek onu arayanlar**Vîrânede bûm olmağıla genc bulunmaz.”*

(Hüdhüd gibi gören gerek onu arayanlar

Virânedede baykuş olmağıla hazine bulunmaz.)

Böylece Doğu edebiyatının klasik hafızasında Hüdhüd, hakikatin ancak gören gözlerle açıldığını hatırlatan kalıcı bir sembol olarak yerini alır.

Doğu'nun Anlam Arayışı, Batı'nın Varoluş Kaygısı

Doğu edebiyatında insan, çoğu zaman kendinden büyük bir düzenin içindedir. Varlık, yalnızca bireysel bir deneyim değil; ilahi, toplumsal ve ahlaki bir bütünün parçasıdır. Bu yüzden Doğu anlatılarında “ben” yüksek sesle konuşmaz, susar, ima eder, sembollere sığınır. Leyla ile Mecnun’da aşk, iki insan arasındaki bir bağdan çok, insanın hakikate yürüyüşüdür. Mesnevîlerde yolculuk, bir mekân değişikliğinden ziyade içsel bir arınmadır.

Batı edebiyatında ise insan çoğu zaman yalnızdır. Tanrı’nın geri çekildiği, geleneklerin çözülmeye başladığı bir dünyada birey, kendi anlamını kendisi inşa etmek zorundadır. Faust’un arayışı, Hamlet’in tereddüdü ya da modern roman kahramanlarının bitmeyen iç monologları, bu varoluş kaygısının edebî tezahürleridir. Batı anlatısında insan, kaderle değil; belirsizlikle mücadele eder.

Bu fark, bir üstünlük meselesi değil, iki ayrı insan tecrübesidir. Doğu, “niçin varım?” sorusunu kadim cevaplarla kuşatırken, Batı, aynı soruyu cevapsız bırakma cesareti gösterir.

Edebiyatçılarımızdan Mehmet Âkif İnan’ın;

“Anamı sorarsan büyük doğudur

Batı ki sırtımda paslı bıçaktır” dizesi, Doğu’nun insan için bir aidiyet ve anlam zemini, Batı’nın ise çoğu zaman tehditkâr bir varoluş baskısı olarak algılandığını çarpıcı biçimde ifade eder. Edebiyatımızın kutup yıldızı ve istiklal şairi Mehmet Âkif Ersoy ise Batı’ya bütünüyle karşı çıkmaz, onun ilim ve fennini kabul ederken, maneviyattan yoksun medeniyet anlayışını sert biçimde eleştirir. Âkif’e göre Batı, maddî ilerlemesine rağmen ahlâk ve vicdan sahasında geri kalmış, “medeniyet” iddiasını Doğu-İslâm coğrafyalarında zulüm ve tahakkümle görünür kılmıştır. Bu nedenle Batı’nın ilmi alınmalı, fakat ruhsuz, saldırgan ve ayrıştırıcı yüzüne karşı uyanık olunmalıdır.

Batı Edebiyatının Tarihsel Serüveni ve Klasik Hafızası

Batı edebiyatının tarihsel serüveni, insanı merkeze alan bir düşünme biçiminin edebî yansımaları olarak şekillenmiştir. Antik Yunan’da mitos ile logos arasındaki gerilim, edebiyatın kurucu zeminini oluşturur. Homeros destanlarında tanrılar hâlâ sahnededir; ancak insan, kaderiyle yüzleşen bir özne olarak belirginleşir. Tragedya geleneğiyle birlikte bireyin iç çatışmaları, ahlaki sorumluluğu ve yazgıyla mücadelesi edebiyatın ana meselesine dönüşür. Bu erken dönemde Batı anlatısı, insanın eylemleri üzerinden anlam kurar, karakter seçimleriyle tanımlanır ve hikâye ilerledikçe insanın sınırları görünür hâle gelir.

Orta Çağ’da edebiyat Hristiyan düşüncesinin belirleyici etkisi altına girerken, Rönesans’la birlikte insan

yeniden merkeze taşınır. Bu kırılma, Batı edebiyatında bireysel bilinç ve özgür irade vurgusunu güçlendirir. Aydınlanma dönemiyle akıl, düzen ve ilerleme fikri edebî biçimleri dönüştürürken, modern çağda bu güven duygusu yerini sorgulamaya bırakır. Roman türünün yükselişi, bireyin iç dünyasını görünür kılar; varoluş artık toplumsal rollerden çok içsel çatışmalarla tanımlanır. Modern ve postmodern anlatılarda parçalanmış zaman, güvenilmez anlatıcı ve belirsizlik duygusu, Batı insanının anlam arayışındaki kırılmaları yansıtır.

Batı’nın klasik hafızası, bu uzun serüvenin kalıcı metinleriyle şekillenmiştir. Homeros’un *İlyada* ve *Odysses*’i, insanın yolculuğunu kader ve irade arasında kurarken, Sophokles ve Euripides, trajedilerinde ahlâk ile güç arasındaki çatışmayı sahneye taşır. Dante’nin *İlahi Komedyası* Orta Çağ düşüncesinin kozmik haritasını çizerken, Shakespeare insan ruhunun çok katmanlı doğasını dramatik bir berraklıkla ortaya koyar. Cervantes’in *Don Kişot*’u ise modern romanın eşliğinde gerçeklik ile hayal arasındaki sınırları sorgular. Bu klasikler, Batı edebiyatının hafızasında yalnızca estetik örnekler olarak değil; insanın kendini anlama çabasının kilometre taşları olarak yaşamaya devam eder.

Edebî Biçimlerde Gizlenen Dünya Görüşü

Doğu ve Batı edebiyatı arasındaki ayrım, yalnızca temalarda değil; anlatım biçimlerinde de kendini gösterir. Batı romanında karakterin iç dünyası çoğu zaman doğrudan açılır. Okur ne hissedildiğini bilir; hatta kimi zaman karakterden önce bilir. Psikolojik derinlik, bireyin iç sesiyle kurulur.

Doğu anlatısında ise duygular örtülüdür. Karakterler kendilerini ele vermez; okur sezmek zorundadır. Diyaloglar, ima ve sessizlikle konuşur. Bir bakış, bir susuş ya da üçüncü bir kişinin tepkisi, karakterin iç dünyasına açılan kapı olur. Bu durum, Doğu edebiyatını daha zahmetli ama daha derin bir okuma deneyimine dönüştürür.

Roman yapılarındaki fark da buradan beslenir. Batı çoğu zaman tek bir karakterin çevresinde dönerken, Doğu bir topluluğun hikâyesini anlatır. Çünkü Doğu’da insan, ancak başkalarıyla birlikte anlam kazanır.

Etkileşim: Çatışmadan Doğan Yakınlık

Doğu ile Batı arasındaki ilişki, yalnızca karşıtlık üzerinden okunamaz. Tarih boyunca bu iki dünya birbirini izlemiş, okumuş, çevirmiş ve dönüştürmüştür. Goethe’nin *Doğu-Batı Divanı*, bu etkileşimin en berrak örneklerinden biridir. Batılı bir şairin, Doğu’nun hikmet geleneğinde kendi ruhunu bulması tesadüf değildir. Aynı şekilde Batı modernizminin biçimsel imkânları, Doğu edebiyatının anlatı dünyasını dönüştürmüştür.

Bu etkileşim, edebiyatta yeni bir varoluş alanı açar: ne tam Doğulu ne tam Batılı olan melez bir bilinç. Modern çağın yazarı ve okuru artık bu iki dünyanın arasında durur. Bir yanda geleneğin yükü, diğer yanda modernliğin yalnızlığı vardır.

Bu melez bilincin erken ve çarpıcı örneklerinden biri, İbn Tufeyl’in Hayy b. Yakzân adlı eseridir. Issız bir adada, vahiyden ve toplumdan bağımsız biçimde ha-

kikate ulaşan Hayy'ın hikâyesi, Doğu'nun hikmet geleneğiyle Batı'nın akıl merkezli varoluş düşüncesini aynı anlatıda buluşturur. Eser, yüzyıllar sonra Avrupa'da ilgiyle karşılanmış, özellikle akıl, deneyim ve bireysel keşif temalarıyla modern Batı düşüncesine ilham vermiştir. Böylece Hayy b. Yakzân, Doğu ile Batı arasında çatışmadan doğan bu yakınlığın, edebî ve felsefî hafızadaki erken köprülerinden biri hâline gelmiştir.

Modern Zamanlarda Doğu-Batı Gerilimi

Postkolonyal edebiyat, bu gerilimin en açık biçimde görünür olduğu alandır. Sömürge sonrası toplumların yazarları hem Batı'nın dilini kullanır hem de Doğu'nun hafızasını taşır. Bu durum, edebiyatta sürekli bir "iki arada kalmışlık" duygusu üretir. Kimlik artık sabit değil, parçalı ve hareketlidir.

Orhan Pamuk'un İstanbul'u bu açıdan simgeseldir: Bir ayağı geçmişte, bir ayağı modern dünyada olan bir şehir. Onun roman kahramanları da tıpkı şehir gibi, iki dünyanın arasında var olmaya çalışır. Bu aradalık, bir kriz olduğu kadar yeni bir imkândır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'i, Doğu ile Batı arasında sıkışmış modern Türk insanının en zarif iç

muhasebelerinden biridir. Tanpınar, Ankara, Erzurum, Konya, Bursa ve İstanbul üzerinden yalnızca şehirleri değil, zamanla kurduğumuz ilişkiyi anlatır. Doğu'nun süreklilik ve anlam duygusuyla Batı'nın hız, kopuş ve ilerleme fikri arasındaki gerilimi bu mekânlarda görünür kılar. *Beş Şehir* ne bütünüyle geçmişe sığınır ne de modernliği sorgusuz kabul eder, aksine Tanpınar, "devam ederek değişmek" fikriyle, Doğu'nun hafızasını kaybetmeden Batı'nın zamanına tutunma arayışını dile getirir. Bu yönüyle eser, modern zamanlarda Doğu-Batı geriliminin estetik bir muhasebesidir diyebiliriz.

Sonuç olarak Ortak Bir İnsan Hikâyesi

Doğu ile Batı arasındaki edebî farklılık, nihayetinde insanın kendini anlama çabasının iki ayrı biçimidir. Biri susarak anlatır, diğeri konuşarak. Biri hikmeti arar, diğeri anlamı. Ancak her ikisi de aynı sorunun etrafında döner: İnsan nedir ve nasıl yaşamalıdır?

Bugün edebiyat, bu iki dünyanın sınırlarını aşan bir dil kurma çabasıdır. Çatışmadan doğan bu sentez, insanın varoluş hikâyesini daha zengin, daha çok sesli ve daha derin kılar. Doğu ile Batı artık karşıya duran iki uç değil, insanın kendini ararken yürüdüğü aynı yolun farklı duraklarıdır.

Dr. Yasin Koç

MARY OLIVER'IN USES OF SORROW ŞİİR ÇEVİRİSİ

Mary Oliver (1935–2019), modern Amerikan şiirinin en etkili ve en çok okunan şairlerinden biridir. Doğayı yalnızca bir tema değil, ahlaki ve varoluşsal bir düşünme alanı olarak ele alan Oliver; yalın dili, kısa dizeleri ve dikkat merkezli şiir anlayışıyla geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. En bilinen şiirleri arasında Wild Geese, The Summer Day, When Death Comes, Morning Poem ve The Uses of Sorrow yer alır. Şiirlerinde melankoli, yas ve yalnızlık dramatize edilmez; sessiz bir kabulleniş ve farkındalık hâli olarak işlenir. Mary Oliver, 1984 yılında Pulitzer Şiir Ödülü'nü (American Primitive), 1992 yılında ise National Book Award'ı (New and Selected Poems) kazanmıştır. Şiiri açıklamaz ya da ikna etmeye çalışmaz; okuru dünyaya ve kendi iç sesine daha dikkatli bakmaya davet eder. Burada çevirisini sunduğumuz The Uses of Sorrow, şairin sade dilini yansıtmayı açısından önem taşımaktadır. Oliver bu şiirde ne kederi küçük görür ne de onun karşısında ezilir. İçten bir kabulleniş zarafetle işlenmiştir adeta. Buradaki melankoli bir çöküş ya da karanlığa teslimiyet değildir; zamanla öğrenilen, taşınan ve insanın bakışını dönüştüren bir hâlidir. Şiirin merkezindeki “kutu”, kaybın kendisi kadar, onun taşınma biçimini de imler.

The Uses of Sorrow

(In my sleep I dreamed this poem)

Someone I loved once gave me
a box full of darkness.

It took me years to understand
that this, too, was a gift.

Kederin Kullanımları

(Uykumda bu şiiri gördüm)

Bir zamanlar sevdiğim biri
bana karanlıkla dolu
bir kutu verdi.

Bunun da bir armağan olduğunu
anlamam yıllarımı aldı.

Ertuğrul Başer**AD**

Onu buldum
Ruhun alacakaranlığında bir ad
Uzun bir ad, sarı bir ad, terli bir ad
Oturdum üzerine ilk ağzının açılışını koydum
Dinledim nefesini sızı gibi çıkıp gelecek puslu ismin ardından
Sonra bir geceden karakalem yağmurla belleğin uzayı arasında kalanı
Benim bir aynam vardı, eksilmezdi
İhtiyat beklerdi hayat memat saklı kıyılarımda
Karşısına onu koydum
Bekledim sancı gibi kendine gözlerini açacak
Tuz gibi kekik gibi serptim
Üstüne
Niye bir daha yoluma çıkmadın diye ağladığımı
Üstüne bir limanda rüzgâr
Üşümesin diye gül bebek sardığımı
Bekledim aynamdan yaylı bir düş gibi dışarı atlayacak
Sonra kıpırdayışına arzu, yönelişine istek
En son çıkardım yol üstüne içimde bekleyen sabîyi koydum
Ah sarı bir ad, yanan bir ad, sonsuz bir ad

Bir su gibi uyandı alacakaranlığımda
Akıp geldi bir su gibi alacakaranlık yurduma

İsmail Nerimanoğlu

KADIKÖY İSKELESİ'NDE
YALNIZLIĞIN GÜRÜLTÜSÜ*"Kalabalık içinde yalnız kalabilmek, modern insanın en büyük maharetidir."*

Walter Benjamin

Kalabalık beni sahiden sıktı. Bunu Kadıköy İskelesi'nde daha iyi anladım. Çünkü insan, kalabalığın ne olduğunu en çok onun tam ortasında, herkesin birbirine değdiği ama kimsenin kimseye dokunmadığı yerlerde kavıyor. Kadıköy İskelesi böyledir: İnsan çoktur, ses boldur, hareket eksik olmaz; ama insanın içi yine de boşalır. Gürültü vardır, ama temas yoktur.

Bir banka oturdum. Deniz önümdeydi; martılar çoktan bu şehrin resmi görevlileri gibi çalışmaya başlamıştı. Vapur yanaşıyor, sirenini çalıyor, sonra çekip gidiyordu. O siren sesi... Ne tam bir çağrı ne tam bir veda. Sanki "buradayım" diyor ama "kalacağım" demiyor. İnsan da bazen böyledir. Kalabalığın içindedir ama kalmaya niyeti yoktur.

Sokak şarkıcıları vardı. Aynı şarkıyı bininci kez söylüyor gibiydiler ama her seferinde başka bir yalnızlığa çarpıyordu o ses. Yanımdan geçenlerin çoğu duymuyordu onları. Duymamak bir yetenek hâline gelmiş bu şehirde. İnsan, duymamayı öğrenerek ayakta kalıyor. Ben de duymuyordum aslında. Daha doğrusu, duymak istemiyordum. Çünkü bazen en büyük ihtiyaç, dışarıyı susturmak değil; içerideki gürültüyü fark etmemektir.

Seyyar satıcı geçti önümden:

"Çay var, kahve var!"

Bu cümle bir satış cümlesi değil, bu şehrin varoluş cümlesidir. Çay ve kahve; yani beklemek ve oyalanmak. İnsan, Kadıköy İskelesi'nde çoğu zaman bir yere gitmek için değil, bir yerde durmak için bulunur. Vapur saati bahanedir. Asıl mesele, kalabalığın içinde kendinle baş başa

kalabilmektir.

Bir yerde okumuştum. Şöyle diyordu: "İnsanlardan nefret etmiyorum. Hiç etmedim. Hatta bazen bütün insanları boyunlarına sarılıp öpecek kadar seviyorum. Ama sonra öyle bir an geliyor ki, hiçbirinin yüzünü görmek istemiyorum." Bu bir çelişki değil; bu bir ritim. Ruhun gelgitleri var. Deniz gibi. Kadıköy'ün denizi de bunu öğretir zaten: Aynı su, her an başka bir hâdedir.

Öyle günlerim oluyor ki, etrafımdan küçük bir hareket, en hafif bir ses bile istemiyorum. Ama ironiktir; bunu yaşamak için en gürültülü yerlerden birine geliyorum. Çünkü gerçek yalnızlık sessizlikte değil, sesin içindedir. Kadıköy İskelesi'nde yalnız olan insan, yalnızlığını seçmiştir. Kimse onu yalnız bırakmamıştır; o, kalabalığın ortasında yalnız kalmayı tercih etmiştir.

Trafik sesi geliyor arkadan. Kornalar, motor homurtuları, acele eden ayaklar... Hepsi birbiriyle yarışıyor. Ama ben yarışmıyorum. O an zaman benden çekiliyor. Vapur kalkıyor, bir başkası yanaşıyor. İnsanlar koşuyor. Ben oturuyorum. Bu oturuş bir duruşa dönüşüyor. Dünya akıyor, ben duruyorum. Bu da bir direniş biçimi belki.

Bazen birine ihtiyaç duyuyorum. Ama herhangi birine değil. Etrafımda bana yakın birini arıyorum. Sayı değil, temas. Bütün bu beynimde geçenleri teker teker, uzun uzun anlatabileceğim birini. Cümlelerimi yarıda kesmeyecek, sessizliğimi anlamlandıracak birini. Kadıköy kalabalığında bu ihtiyacın daha da keskinleştiğini hissediyorum. Çünkü seçenek çok ama temas az.

İşte o zaman insan nasıl hazin bir hâl alıyor, tasvir edemem. Kış günü sokağa atılmış bir kedi

gibi... İskelenin kenarında, rüzgârın içinden geçen ama kimsenin eğilip bakmadığı bir hâl bu. Kalabalık seni itiyor ama kimse fark etmiyor. Yalnızlık bazen bağırır; usulca çöker insanın omzuna.

Bana sorarsanız, görmek istemediğim çoğunluk, görmek istediğim azınlığın yanında o kadar az ki, dünya o sebepten çekilmez. Kadıköy’de bu daha belirgin. Çoğunluk vapura yetişme telaşında, azınlık bir banka oturmuş, denize bakıyor. Çoğunluk konuşuyor, azınlık susuyor. Ama susan, daha çok şey söylüyor.

Bir sokak müzisyeni yanımda çalmayı bıraktı. Belki kimse durup dinlemedi diye. Belki kendi içi sustuğu için. İnsan bazen müziği de bırakır. Kendisiyle kalmak ister. Ben de öyleyim. Bütün bu seslerin içinde duymayan bir hâlim var. Bu bir sağırlaşma değil; bu bir seçme hâli. Ruhum o an yalnızlığı seçiyor.

Kadıköy İskelesi, yalnız kalmak isteyen ama hayattan kopmak istemeyenlerin yeridir. İnsan burada ne tamamen dünyadan çekilir ne de ona karışır. Arada bir yerde durur. Tam da insanın kendisi olduğu yerde. Ne rol vardır ne beklenti. Kimse senden bir şey istemez. Sen de kimseden bir şey beklemezsin.

Vapur sireni yeniden çalıyor. Bu sefer içimde bir yer titriyor. Gitmek istemiyorum. Ama kalmak da bir yere varmıyor. Hayat belki de budur: Gitmekle kalmak arasındaki o ince, yorucu çizgi. İnsan bazen sadece bu çizginin üzerinde durmak ister. Kadıköy İskelesi buna izin verir.

Dünya çekilmez olabilir. Gürültüsü, kalabalığı, anlamsızlığıyla... Ama bazen bir iskele, bir vapur sesi, bir şarkının yarım kalan nakaratı insanı hayata tekrar bağlar. Çünkü insan çoğunlukla değil; kendini anlayan azınlıkla yaşar. Ve bazen o azınlık sadece kendisidir.

İbrahim Eryiğit

BEHÇET NECATİGİL'DE ŞİİRİN MATEMATİĞİ

Şiir, çoğu zaman *anlaşılmak* fiiliyle birlikte düşünülür. Okurdan, bir şiiri okuması ve ondan *ne anladığını* söylemesi beklenir. Bu beklenti, şiiri çoğu zaman hızlı tüketilen bir anlam nesnesine indirger. Oysa Behçet Necatigil'in şiir anlayışı, bu yerleşik okuma alışkanlığını temelden sarsar. Onun poetikasını en yalın ve en sert biçimde özetleyen söz, şiirin anlamla kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlar:

“Şiir hemen anlaşılmalı, çünkü kişiyi, yani okuyucuyu tembelliğe sürüklüyor. Şiir bir matematik problemi gibi olmalı ve okuyucu onu çözmeye çalışmalıdır.”

Bu cümle, şiirin kapalı olmasını savunan biçimci bir estetik iddia olmaktan çok, şiirin okurla kurduğu ilişkiye dair etik bir uyarı olarak okunabilir. Necatigil'in karşı çıktığı şey, anlaşılabilirlik değil; anlamın zahmetsizce, dirençsiz biçimde teslim edilmesidir. Hemen anlaşılan şiir, okuru metnin içinde tutmaz; onu yüzeyde gezdirir. Böyle bir şiir, deneyim üretmek yerine bilgi iletir. Oysa Necatigil için şiir, geçilmek için değil; üzerinde durulmak, geri dönmek ve yeniden düşünülme için vardır. Bu nedenle Necatigil'in şiiri, gündelik dilin açıklık ve işlev ilkelerinden bilinçli biçimde uzaklaşır. Günlük dil iletişim kurmayı amaçlar; şiir ise duraksama yaratır. Matematik benzetmesi bu noktada açıklayıcıdır. İyi bir matematik problemi, cevabını hemen sunmaz; çözüm sürecini zorunlu kılar. Okur, probleme emek verirken yalnızca sonuca değil, düşünme biçimine de dâhil olur. Şiirde de anlam, nihai bir sonuç olarak değil; okuma sürecinde adım adım kurulan bir yapı olarak ortaya çıkar.

Necatigil'in “*şiir hemen anlaşılmalı*” sözü, bu bağlamda okuru dışlayan değil; okuru şiirin kurucu unsuru hâline getiren bir yaklaşıma işaret eder. Anlamın ertelenmesi, şiirin eksikliği değil; derinliğinin koşuludur. Okur, edilgen bir alıcı olmaktan çıkar; metnin ortağına dönüşür.

Necatigil'in şiirleri sıklıkla kapalı olarak nitelendiri-

li. Ancak bu kapalılık, soyutlukla değil; yoğunlukla ilgilidir. Şairin şiir dünyası evler, odalar, eşyalar, aile ilişkileri ve suskunluklar gibi son derece somut bir zemine yaslanır. Ne var ki bu somutluk, tek bir anlama açılmaz. Nesneler ve durumlar, açıklanmak yerine yerleştirilir. Anlam ilişkilerini kurmak, bilinçli biçimde okura bırakılır. Bu poetik tutumun en belirgin örneklerinden biri *Evler* şiiridir. Necatigil bu şiirde tekil bir mekâna ya da bireysel bir yaşantıya odaklanmaz; yüzyıllar boyunca kurulmuş, yıkılmış ve dönüşmüş evleri kolektif bir bellek alanı olarak ele alır:

İnsanlar yüzyıllar yılı evler yaptılar.

İrili ufaklı, birbirinden farklı,

Bu giriş, şiirin bireysel bir duygulanımdan değil, tarihsel ve toplumsal bir birikimden beslendiğini gösterir. Şiir ilerledikçe evler, yalnızca barınma mekânları olmaktan çıkar; sınıfsal eşitsizliklerin, kader farklılıklarının ve bastırılmış trajedilerin taşıyıcısına dönüşür:

Evlerde nice nice cinayetler işlendi,

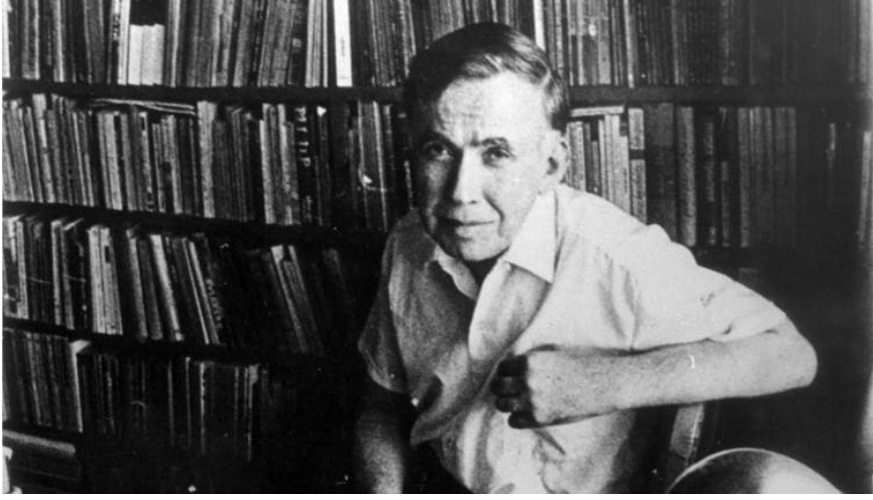
Ruhu bile duymadı insanların.

Necatigil burada yargı kurmaz, açıklama yapmaz. Şiir, verileri sunar; ilişki kurma sorumluluğunu okura bırakır. Bu yönüyle, *Evler*, şiirin matematiksel işleyişini açıkça sergiler. Şiirde ev, neredeyse değişmez bir sabit gibidir; insan hayatları ise bu sabitin içinde yer değiştiren bilinmeyenlerdir:

Zengin evler fakirlere çok yüksekte baktılar,

Kendi seviyesinde evler kız verdi, kız aldı.

Bu dizelerde anlam, doğrudan söylenmez; yapı aracılığıyla sezdirilir. Denklem kurulmuştur, çözüm süreci okura aittir. Necatigil'in şiirinde evler konuşmaz; ancak her şeyi taşır: “*Evler dilsiz şikâyet kaçmışların peşinde.*” Bu *dilsiz şikâyet*, şiirin temel sesidir; söylenmeyen, ama varlığı hissedilen. Şairin bilinçli olarak eksilttiği anlam, okurun zihninde tamamlanır.

Böylece şiir, tamamlanmış bir nesne olmaktan çıkar; okurla birlikte kurulan bir düşünce alanına dönüşür.

Bu anlayış, modern Türk şiirinin başka duraklarında da karşılık bulur. Edip Cansever'in şiirinde anlam parçalıdır; şiir, tamamlanmış bir bütün sunmaz. Cansever'in "*Ben Ruhi Bey nasılım?*" adlı şiirindeki bu soru, cevabından çok düşünme sürecini önemser.

Cemal Süreya'da ise anlam, duygusal bir denklem olarak kurulur; dizeler yalın görünür, ancak anlam okurun deneyimiyle tamamlanır:

Biliyorum sana giden yollar kapalı

Üstelik sen de hiçbir zaman sevmedin beni.

Turgut Uyar'ın *Göge Bakma Durağı* adlı şiirinin başlığı bile tek başına çok bilinmeyenli bir problem gibi işler. Şiir, yanıt vermek yerine çağrışım alanı açar.

Bu örnekler, Necatigil'in matematik benzetmesinin tek doğruya ulaşmayı hedeflemediğini gösterir. Şiir, çok bilinmeyenli bir problemdir; her okur kendi birikimiyle farklı bir çözüm üretir. Şiir ile matematik arasındaki bağ, biçimsel bir benzerlikten çok, etik bir ortaklıktır. İkisi de kolaycılığa direnir; ikisi de sabır ister, ikisi de kesinlik kadar belirsizliği de ciddiye alır. Matematikte iyi bir problem, çözüldükten sonra bile yeni sorular üretir. Necatigil'in şiiri de anlaşıldığı sanıldığı anda bile içinde çözülmeyen bir parça bırakır.

Bu poetik çizgi, benim şiirle kurduğum ilişkiyi de belirleyen temel eşiklerden biridir. Şiir-matematik hattı, imgelerle formülleri yan yana getirmekten çok, çözüm fikrini şiirin merkezine yerleştirmeyi ifade eder. Şiirde her kelime bir veridir; her boşluk, okuru düşünmeye zorlayan bilinçli bir eksiltmedir. Şiirin değeri, tek bir doğruya ulaşmasında değil; okuru zihinsel bir harekete zorlamasında yatar.

Bu metin, Behçet Necatigil'in şiirinden hareketle şiiri yeniden düşünme denemesidir. Necatigil'in şiiri, hızlı kavrayışlara, ilk okumada tüketilmeye elveriş-

li bir anlam düzeni kurmaz. Aksine, okuru metnin içinde durmaya, geri dönmeye, eksiltmelerin ve boşlukların etrafında düşünmeye zorlar. Şairin, "*Şiir hemen anlaşılmamalı; çünkü kişiyi, yani okuyucuyu tembelliğe sürüklüyor. Şiir bir matematik problemi gibi olmalı ve okuyucu onu çözmeye çalışmalıdır.*" sözü, bu poetikanın yalnızca bir poetik iddia değil, bilinçli bir yazı ahlâkı olduğunu da gösterir. Necatigil'de şiir, anlamı sunan değil, anlamı kurmaya zorlayan bir yapıdır; sonuçtan çok süreçle ilgilidir. Bu bağlamda şiir, edilgen bir okuma nesnesi olmaktan çıkar; zihinsel bir emek alanına dönüşür. Okur, şiiri anlamak için değil, onunla çalışmak için davet edilir. Dize aralarındaki sessizlikler, söylenmemiş olanlar, bilinçli eksiltmeler; şiirin yükünü hafifletmez, aksine yoğunlaştırır. Tıpkı iyi kurulmuş bir matematik problemi gibi, şiir de çözümünü açık etmez; yalnızca çözüm yollarını imâ eder. Okur, bu yollar arasında dolaşırken hem şiirin yapısını hem de kendi düşünme alışkanlıklarını sınamak zorunda kalır.

Necatigil'in evler, odalar, duvarlar ve gündelik hayat nesneleriyle kurduğu şiir evreni de bu nedenle yalnızca tematik bir dünya değildir; aynı zamanda yapısal bir modeldir. Ev, değişmeyen bir *sabit*; insan hayatları, kaderler ve ilişkiler ise bu sabitin içinde sürekli yer değiştiren *değişkenler* gibidir. Şiirin matematiği, tam da bu düzen duygusunda ortaya çıkar; duygusal olanın soğutulması değil, düzenlenmesi; bireysel acının genelleşerek düşünceye dönüşmesi olarak.

Bu yazım, şiiri okunan bir metin olmaktan çok çalışılan bir alan olarak ele almayı önerir. Şiirin değeri, hızla tüketilmesinde değil; tekrar tekrar dönülmesinde, her seferinde başka bir boşluğun fark edilmesinde yatar. Necatigil'in şiiri, anlamı tamamlamaz; okuru tamamlamaya çağırır. Böylece şiir, estetik bir haz nesnesi olmaktan çıkarak, düşünsel bir disipline; sabır, dikkat ve emek isteyen bir zihinsel eyleme dönüşür. Bu yönüyle Necatigil, şiiri yalnızca yazan değil; okuma biçimlerimizi de dönüştüren bir şair olarak düşünülmalıdır.

Alper Aslan

MEDENİYETİMİZİN DEFTER-İ ÂMÂLİNDEN BİR CÜZ: ‘IŞIK DOĞUDAN GELİR’

İlk gençlik yıllarımdan beri onun ismine her rastladığımda, okuduğu kitabın üzerine olabildiğince eğilmekle kalmayıp, sayfaları neredeyse burnuna değecek kadar kaldırdığı o fotoğraf gelir gözlerimin önüne. Doğudan gelen ışığa pencere olmakla yetinmeyip kendisinde neşet eden ışığı da karanlık odalarımızı aydınlatmak için sarf eden bir mütefekkirin *menekşeler, güller, lotuslar, şahdârûlar ortasında, bu abus ve can sıkıcı köhne dünyayı uyandırmak için, şatır ve handân, boy gösterişi...*¹ Adanmışlığı *ölümsüzleştiren* o sahnedeki gözlüklü adam gıpta ve hüznle karışık duygu sarmalına sürükler beni. Derken yine gençlik yıllarımdan kulaklarımda bir ses yankılanır; “Çok okumaktan miyop olmuş. O ise inatla okumaya devam etmiş ve sonunda kör olmuş.” Tabii ki bu yanlış bir bilgi. Bilim, fiziki bir darbe, genetik faktörler veya ultraviyole ışık, lazer ışığı, demir kaynağının güçlü ışıkları gibi dış etkenler olmadıkça göz aslı görevini yaptığı için bozulmaz diyor.

Fayda-zarar bağlamında ışığın kaynağı ve dozu çok önemli tabii ki. Ancak bizim konumuz **ilim ışığı**. Bu minvalde Mütefekkir Cemil Meriç’in yazımıza konu olan ‘Işık Doğudan Gelir’ isimli kitabı, kültür nakli ve kültürel sentez süreçlerini derinlemesine tahlil ederken, ansiklopediler ve onların temsil ettiği medeni bakiyelerin yanı sıra Doğu’nun maruz kaldığı üstenci oryantalist bakışın izlerini anlatır bizlere.

Kitabın kapsamlı analizine geçmeden Üstat Cemil Meriç’i kısaca tanıyalım.

Cemil Meriç, 1916’da Hatay Reyhanlı’da doğdu. Balkan Savaşları sırasında Dimetoka’dan göçmüş bir ailenin çocuğuydu. Babası, Dimetoka’da hâkimlik yapan Mahmut Niyazi Bey, annesi Zeynep Ziyet Hanım’dır. Reyhanlı Rüştüyesinde İlkokulu bitirdikten sonra yeniden Antakya’ya gitti. Fransız idaresindeki Hatay’da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi’nde okudu. Bu okulda iken gözlerinin 6 derece miyop olduğu anlaşıldı. İlk yazı-

sı olan “Geç Kalmış Bir Muhasebe” başlıklı makalesi yerel Yenigün gazetesinde yayımlandı. 12. sınıftayken, milliyetçi tutumu, yayımlanan bir yazısı ve bu yazıda bazı hocalarını eleştirmesi yüzünden lise diplomasını alamadan okulu terk etmek zorunda kaldı. Lise öğrenimine devam etmek üzere İstanbul’daki Pertevniyal Lisesi’ne gitti.

Geçim sıkıntısı nedeniyle 1937’de İskenderun’a döndü. Haymaseki köyünde 9 ay kadar ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra aynı yıl İskenderun’da Tercüme Bürosu’na reis muavini oldu. İlkokul öğretmenliği ve Nahiye Müdürlüğü yaptı. 1940’da İstanbul Üniversitesi’ne girip Fransızca Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Bu esnada İngilizce ve Arapçasını da bir miktar ilerletti. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, Elazığ’da (1942-45) ve İstanbul’da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941’den itibaren *İnsan, Yücel, Gün, Ayın Bibliyografisi* dergilerinde yazmaya başladı.

İstanbul Üniversitesi’nde 1946-63 yılları arasında okutmanlık yaptı. 1963’ten 74’e kadar ise Sosyoloji Bölümünde ders okuttu. Her geçen yıl artan, 1955 yılında tamamen kör olmasına neden olan gözlerindeki miyopiye rağmen olağanüstü çalışma ve üretim temposunu hiçbir zaman düşürmedi. Bu esnada çeşitli mecralarda yazıları yayınlanmaya devam etti. Hisar Dergisinde ‘Fildişi Kuleden’ başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974’te emekli olup yılların birikimini art arda kitaplaştırmaya başladı. 1984’te önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi. 13 Haziran 1987’de vefat etti.²

Cemil Meriç, bir devletin yıkılışına, yıkılmış olan devletin küllerinden yepyeni bir devletin kuruluşuna tanıklık etti. Dolayısıyla Genç Cumhuriyetin ilk öğrencilerinden oldu. İçine doğduğu Birinci Dünya Savaşı esnasında da çok küçük oluşu nedeniyle tanıklığı noksan kalmış sanılmasın. Kendisinden bir önceki kuşakta gözlemediği acıların izlerini ruhunda hissettiği her halinden anlaşılır.

1 Işık Doğudan Gelir s.200 Charles Lenient’in Erasmus’a yaptığı övgüden alıntı.

2 Özgeçmişe ait bilgiler Vikipedi ve a.g.e. den derlenmiştir. Kendisi ve eserleri hakkında daha geniş bilgiler için bakınız.

Öğrenme arzusu, kavrama kabiliyeti, varlığı ve insanı anlamlandırma telaşına düşürür onu. Şahit olduğu acı manzaraların baş müsebbibi olan insanlara darılıp kitaplara sığınmakta bulur çareyi. Ayrıca Eğitim alıp da eğitilmeyen ve eğitmeye de hor bakan nicelerinin aksine, araştırmacı mizacını ve sanatçı ruhunu üretkenlik ile taçlandırarak aldığı eğitimin hakkını ziyadesiyle verdi. O, yazım işçiliğindeki titizliği bir yana, fedakârlığıyla, bilgiye ve hikmete olan tutkusuyla gönüllerde taht kurdu. Ruhu şad olsun.

Esere dönecek olursak, Cemil Meriç bu çalışmasının gayesini kitap içerisinde kısaca şöyle özetler; *“Tasavvurumuz şu: Bir bilgi ve aksiyon aleti inşa etmek, taraftasız bir sentezi dürüst tahlillere dayandırmak, ilmin bugüne kadar güç ve ümit olarak topladığı ne varsa, mümkün olduğu kadar geniş bir biçimde insanlığın ortak malı haline getirmek. Teşebbüsümüze ansiklopedi adını verdik. Bu isimle hem bir temayülü belirtmek istiyoruz hem de ilham aldığımız tarihi örnekleri. Bergson ‘yeniyi ancak eskinin yerini aldığı ölçüde kavrayabiliriz’ diyor. Biz de cesaret ve sorumluluğumuzun şuuru içinde böyle bir işe kalkışıyoruz.”*

Üstat her ne kadar bunun bir ansiklopedi çalışması olduğunu söylese de sıradan bir ansiklopedinin çok ötesinde bir şaheseri bizlerin istifadesine sunuyor. Evet, bu şaheser; içinde derin bilgileri barındıran bir hazine. Nedir bu geniş muhteva; Doğu’da ve Batı’da ansiklopediler bilgisi, Doğu’nun kozmolojik doktrinleri, Doğu’nun kütüphaneleri, Doğu’nun mabetleri, Kitab-ı Mukaddes’in tarih boyunca yaptığı seyriler, bilim-din ikilisi, Doğu ve Batı filozoflarına göre Akıl niteliği. Son olarak Akıl’dan Cinnete, hermetikmden çağdaş düşüncenin kutuplarından biri olan İbn Haldun’a kadar ufkumuza aydınlatan ışık huzmelerini birer birer yansıtır bizlere.

Neticede kitabın bir ansiklopedi türü olması hasebiyle biz dahi içerikteki ana başlıklara uygun olarak madde madde tahlil etmeye çalışalım.

Medeniyetlerin Defter-i Ââmî: Ansiklopediler

Işık Doğu’dan Gelir ’de ilk bölüm ansiklopedilere dair ayrıntılı bilgiler içerir. Bu bölüm, ansiklopedilerin zenginlik ve entelektüellik göstergesi olarak evlerin salonlarında sergilendikleri yıllarda kaleme alınmış. Bu bölümü okurken, kalın ciltli, parlak görünümlü kitapların dışlarına meftun olunduğu bir devirde, Üstadın bütün sıra dışılığıyla ansiklopedilerin içinde nasıl seyrü sefer ettiğine tanıklık ediyoruz.

Yazar ansiklopedileri “medeniyetlerin defteri âmî” olarak tanımlar. Yazıda, Diderot’tan El Harizmi’ye, Piere Larousse’dan Şemsettin Sami’ye, İkinci Dünya Savaşı’nda hazırlanan Fransız Ansiklopedisi’nden İslam Ansiklopedisi’ne kadar ansiklopedilerin tarihi gelişimini bulmak mümkün. Ayrıca, **‘İslam Dünyasında Yazılan Tek Ansiklopedi: İhvan-ı Safa Risaleleri’** alt başlığı altında kolay kolay bir arada bulamayacağımız birçok bilgi derli toplu bir şekilde bizlere aktarılır.

Batı’da ansiklopedi, Doğu’da kamus adıyla anılsalar da bilginin özünü verme çabasıyla oluşturulan bu devasa kitaplar ortak bir gayenin paydaşlarıdır. Her biri

tek tek insanlığın bilgi seviyesinin yükselmesine vasıta olmuştur.

İslâm’da Kozmolojik Doktrinler

Işık Doğu’dan Gelir ’in ikinci bölümü, Hüseyin Nasır’ın İslam’ın Kozmolojik Doktrinleri adlı eseri hakkında kaleme alınmış. Düşüncenin tezatlarıyla var olduğuna ve şüpheyile başladığına inanan Cemil Meriç, zıt görüşleri göz ardı etmez hiçbir zaman. Ona göre İslam Dünyasında kozmos hakkındaki genel görüşleri tanımak aynı zamanda vahyin çağlar üstü özünden kaynaklı niteliklerini de tanımaktır. Hüseyin Nasır’ın araştırma ve görüşlerine değer vermesinin başlıca nedeni de bu inancı olsa gerek. İslami kozmos inancında “tevhit” temel unsurdur. Var olan her şey sonsuz birliğin birer parçasından ibarettir. İhvanı Safa Risalelerini, El Buruni’yi, İbn Sina’yı sık sık anmaktan geri durmayan Meriç, İslam’ın kozmolojik doktrinlerini bilimlerin üstü olarak algılar.

Muhteşem Bir Abide: Doğu Kütüphanesi

‘Doğu Kütüphanesi’ni okumak ve anlamak, Doğu milletlerinin yetiştirdiği aydınlar için Batılıların kendilerine bakış açılarının kavramasında oldukça önemli bir adımdır. Cemil Meriç, her ne kadar oryantalizmin kapitalist ve sömürgeci Batılıların bir aldatmacasından ibaret olduğunu düşünse de ilmî duyarlılığından ötürü bu alana sırtını dönmez. Cemil Meriç, ‘Doğu Kütüphanesi’ne dair kaleme aldığı yazılarda Batı’nın Doğu medeniyetine ilgi duymasının nedenleri irdeliyor. Meriç, iki ana kitabın bu ilgiye kaynaklık ettiğini ve beslediğini ileri sürer. Bunlar Galland’ın ‘Binbir Gece Tercümesi’ ve Herbelot’un ‘Doğu Kütüphanesi’dir.

Bible Yahut Kitab-ı Mukaddes

Bu kısım, Işık Doğudan Gelir ’in en uzun bölümüdür. Cemil Meriç bu ana başlık altında kâğıda yansıyan vahyin izlerini sürer. Bu çerçevede, Kur’an, Tevrat ve İncilin insanlığın yollarını aydınlatan birer ışık kaynağı olduğunu dillendirir. Dünya düşünce tarihinin dinler tarihi ile şekillendiğine dair genel kanaati pekiştirdiğini söyleyebiliriz. Devamında doğuşundan günümüze kadar Bible kavramını izah ederken, Kitab-ı Mukaddesin geçirdiği evreleri uzun uzun anlatır.

Eski Ahit (Hz. Musa’nın öğretisi) ve Yeni Ahit (Hz. İsa’nın yolu) olarak sınıflandırıldığında ortak birçok yön olduğuna dikkatimizi çeker. Bunu yaparken Tevrat ve İncil’in onlarca versiyonu olduğunu gözler önüne serer. Metinde ilerledikçe Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarını nasıl bir tahrifata maruz bıraktıkları hususunda da derin malumat edinmiş oluyoruz.

Öte yandan Batı medeniyetini ayrıntılı bir şekilde anlamlandırabilmek, Batı edebiyatına nüfuz edebilmek için başvurulması gereken ilk kaynağın Bible yani Mukaddes Kitap olduğunu vurgulamaktan da geri durmaz.

Ex Oriente Lux

Ex Oriente Lux. “Bir söz ki şafaklara ve düşüncelere gebe. İlk defa kim söylemiş bu hikmeti? On ikinci asırda yaşayan ermiş Joachim de Flore, Calabria’da-ki manastırda Aziz Yuhanna İncil’ini okuduktan sonra mı?

Mayorka Adas’ındaki inzivagâhında Zohar’ın İbranice metnine eğilen Hurufî Ramon Llull mü?

Yoksa Floransa’nın pürhuzur tepelerinde Home-ros’un veya Eflatun’un bir el yazmasını gözden geçiren Pic de la Mirandole mu?

Mücahitlere, hacılara yahut kâhin hükümdarlara yaraşan bu çağrı, ne zaman ve hangi dudaklardan dö-küldü acaba? Kaili (söyleyeni) bir kahraman mı, bir bilge mi, bir cılgın mı? Allah bilir...”

Üstat Cemil Meriç, kitaba adını veren bu bölüme Edouard Schure’dan yaptığı bu alıntı ile başlar. Işığın kaynağı olarak gördüğü Doğu’nun mensubu olmaktan duyduğu onuru sonraki satır aralarında da hissettirmeye devam eder.

Akl mı Cinnet mi?

Yazar, Batının aklı nereye koyacağını bilmeyişinden yakınlıkla başlar bu bölüme. Şu çarpıcı tespiti yapar; “Bir zamanlar aklı tanrılaştıran hümanist Avrupa, oyuncağını sefil bir paçavra gibi tekmeliyor. Hakikati imanın dışında arayanlar karşılarında abesi buldular. Çağımız cinnet ve cinayet çağı.”

Her şeyin zıddı ile kaim olduğu dünya düzeninde izahlarını yaparken Cemil Meriç de zıtlıklara baş-vurur. Batı ve Doğu düşünce sistemlerinin akla dair kuramları üzerinde durarak insanlığın kâh aklı kâh cinneti göklere çıkarmasını anlamlandırmaya çalışır. Dünyayı akıllıların yönettiğini ve ne hale getirdiklerini düşünecek olursak cinneti övesimiz gelir. “Mesela Sokrates, günün birinde akıllı olmaya kalktı. Baldı-ran zehrini içmeye mecbur bırakıldı.” Bununla bir-likte insanlığı, yaratılıştaki aslını koruyabilmiş aklın yani sağduyunun kurtaracağını da vurgular.

Batı’da ve Doğu’da Hermetik Düşünce

“Hermetizm, düşünce tarihinin en karanlık kelimele-rinden biri.” Cümlesi ile başlar bölüm. Hermetizm’in daha çok Batıda simya ilmine ve kehanetlere kaynaklık edişinden, binlerce yıldır birçok Doğu-Batı külli-yatına ilham oluşuna kadar birçok malumata yine bu başlık altında rastlıyoruz. Metinde ilerledikçe ‘karanlık’ tabirinin ‘karanlıkta kalmış’ anlamında kullanmış olabileceği kanaati de oluşuyor.

İslam’da Tercüme

Cemil Meriç İslam’da Tercüme adlı yazısına Arapça-dan Yunancaya çevrilen eserleri anlatarak başlar. Zira Avrupa, içinde bulunduğu karanlıktan kurtulmak için Arapça öğrenmek zorundaydı. Bu zorunluluk sade-ce İbn Sina, İbn Rüşd ve Biruni gibi İslam dâhilerini okumak ihtiyacından değil, kendilerinden daha köklü medeniyetlerin düşünce hazinelerinden faydalanma ihtiyacından da kaynaklanıyordu.

Tercüme, sadece dilleri ve milletleri birbirine bağla-yan bir köprü olarak kalmaz, aynı zamanda kültür ve medeniyetleri de taşınabilir hale getirir. Bu bağlam-da Batı medeniyeti, İslâm eserlerini tercüme ederken, İslâm medeniyeti de tercüme eserlere önem vermiştir. Özellikle Farsça, Latince, İbranice İslam’ın tercüme için başvurdukları diller olmuştur. Cemil Meriç, me-tin içerisinde bu husustaki temel tespitini şu cümlele-ri ortaya koyuyor; “Elbette İslam kendisinden önceki irfanı zenginleştirmiş, Kur’an ve hadislerin gümrak meşalesiyle aydınlatmış, kendi dehasının menşurun-dan geçirerek cürufundan temizlemişti.”

İbn Haldun ve...

Cemil Meriç son bölüme, “Oryantalizmler, cömert bir tecessüsün insan düşüncesine kazandırdığı fetihler değil, çok defa kapitalizmin emellerini gerçekleştirmeye yarayan birer keşif koludur. (...) Kapitalizm sömürmek için tanır.” Cümleleri ile başlıyor. Batının İbn Haldun’a olan ilgisinin de bu minvalde olduğunu ortaya koyuyor. Avrupalıların İslâm düşüncesini önemsemek gibi bir dertleri olma-dığını Doğunu ihtişamlı mazarını tanımak istedikle-rini vurguluyor. Bu çerçevede onlar için en değerli kaynakların başında ise İbn Haldun’un Tarih İlmi ve onun Mukaddimesi yer alıyor.

Üç büyük dinin dünyaya yayıldığı, ışığın doğduğu topraklar aynı zamanda insanlığın genetik belleğine sahip. Doğu, bu manadaki albenisiyle başta Batılı-lar olmak üzere bütün dünyanın ilgi odağı olmuştur. Bütün bu kıymetleri tam olarak tanımlamak ve gözler önüne sermek kolay bir iş değil. Cemil Meriç, ner-deyse tüm mesaisini bu büyüklü hazinenin keşif ve paylaşımına harcamış.

Işık Doğudan Gelir’i okurken Batı’nın yüzlerce yıl sonra başaracağı zihinsel devrimi, Doğu dünyasının çoktan gerçekleştirdiğini, ama aynı devrimi kendi eliyle toprak altına gömdüğünü görmek her ne kadar bizleri derin üzüntülere sevk etse de Cemil Meriç’in sosyoloji külliyyatının yalnız bir cüzü olan bu eseri özellikle Doğu’yu hor gören hâkim anlayışa fazla-ca teslim olmuş çağdaşlarımızın mutlaka okumasını öneriyorum.

Ayfer Yıldız

TOPRAK

Akıl üstü tarif olsam
Seyyid, şerif, ârif olsam
Ersâd eden mârif olsam
Nihâyetim toprak benim

Halk dilinde nâip olsam
Âleniyken gâip olsam
Nâdân elde garip olsam
Nihâyetim toprak benim

Cürmü savan lâtif olsam
Nura varan naif olsam
Gurbet elde âkif olsam
Nihâyetim toprak benim

Şâd dağıtan hândân olsam
Kerli ferli şâdân olsam
Kâtresi şol sudan olsam
Nihâyetim toprak benim

Ser sefile ahkâm olsam
Gökyüzünde mâkâm olsam
Yıldız adet râkâm olsam
Nihâyetim toprak benim

Fuzuli'ye Leyla olsam
Şeyh Gâlib'e imlâ olsam
Geylanice evlâ olsam
Nihâyetim toprak benim.

Serkan Oral

DOĞU-BATI; KUZEY-GÜNEY?
ORTAK GLOBAL EDEBİYAT ANLARI

Evvel zaman içinde Ziya Paşa demiş ki;
Evrak ile ilân olunur cümle nizâmât,
Elfâz ile terfih-i ra'yyet yeni çıktı.
Yani “Bütün düzenlemeler yazılı belgelerle ilan olunur.
Söz ile maiyetindekilerin terfi ettirilmesi yeni çıktı.”
Günümüzdeki edebiyat anlayışını fark edebilmek ve
gelecekte nasıl şekilleneceğini görebilmek için geçmi-
şe bakalım.

Türk, Arap, Fars, Çin, Rus, Hint bir eksen idi; Fransız,
Alman, İtalyan, İngiliz, Amerikan diğer bir eksen oldu.
Hemen hemen 86 ülke gezip hem doğuya hem de batı-
ya gitmiş bir kardeşiniz olarak, yaşayan edebi lezzetin
“coğrafi değişim” gösterse de birbirinin kardeşi oldu-
ğunu belirtiyim.

Yemek benzer soslar farklı o nedenle sofraya hep aynı!
Doğu-Batı ekseninde edebiyat felsefesi ve referans
alınan dini ve düşünce akımlarının edebiyata etkileri
bugün de yaşayan bir süreçtir.

Evet, dün ile yarın aslında bu başlıkta bir andır.

Bugün yazının söze etkisi veya yenilgisi kayda değer-
dir.

Ancak unutulmamalıdır ki; lider ruhlu öncü edebiyat
ve fikir adamları yaşarken kolay kolay anlaşılabilirler.
Yunanistan’da kalabalıklar Sokrates’i dinlemezler, Bu-
dizmin kurucusu Buda’yı Hindistan ormanları dışında
takan yok, Çin’de Konfüçyüs’ü sallayan yok. Filozof-
lar krallara ve kalabalıklara sözünü ilk zamanlarında
dinletmiyor.

Yıllar sonra;

Rasyonel ve ahlaki bir düzen arayışında olan Batı’nın
aydınlanma düşünürleri, Fransız Voltaire, Alman Le-
ibniz mesela; Konfüçyüs’ü “bilge hükümdar” ve “er-
demli devlet adamı” olarak gördüler.

Yıllar sonra;

İslam Alimi İmam Gazali, Yunan düşünürü Sokrates’in
mantık ve münazara ilkelerini (diyalektik) kullanmış,
ancak bunu felsefi spekülasyonlar için değil, kelim ve
dini meseleleri tartışırken mantıki bir zemin oluşturu-
mak için yapmıştır.

İslam’ın Altın Çağı’nın aydını Özbek Biruni ve Bağ-
datlı İbnül Nedim de yıllar sonra Buda’dan etkilendi.

Buda’nın ilahi bir mesaj getirdiği sözleri arasında İs-
lam’daki “denge” (orta yol) ve Budizm’deki “Sekiz

Katmanlı Yol” (Eight Fold Path) iki dinde de aşırı uç-
lardan kaçınmanın önemini vurguladı.

Çin şimdi yükselen bir güney.

Kimine göre.

Teknolojinin edebiyata yenildiği dönemden gerilere
gidersek geleneksel tablolar çıkar karşımıza.

Dünya edebiyatına katkısı için Konfüçyüs demem ye-
terli. Düşünür Konfüçyüs ve Teorisyen Laozi (Tao Te
Ching) Çin’i de dünya düşünce tarihini de etkiledi.

Çin’in edebiyat katkısı zamansızdır.

Rusların efsane ismi bir başka zamansız yazar Tols-
toy’un eserleriyle; Fars dünyasının, “insan ne ola ki,
bir damla kan ile bin bir endişe” özlü sözü akla kazı-
nan Sa’dî-i Şîrâzî’nin eserinde geçen Üç soru hikâyesi
benzerdir.

Eskilerin dini hakimleri ile seyyah tüccarları edebi
felsefelerin taşıyıcısı idi. Medeniyet ne kadar parlaksa
edebi eserler de o kadar uzağa ulaşabiliyordu. Tabi bir de
zamanın ruhuna uygunsu.

İlahi kelim bana göre edebi eserlerin ana yatağıdır.

Batı, Arap ve Fars etkisinde kaldı mı? Evet.

Doğu eserlerini ilk tercüme edenler hatta ilk çalıntı-
alıntı doğu eserlerini kendi adlarıyla yayınlayanlardı.
Fransız papazlardan, İtalyan ve İngilizler ’den çok ör-
nekleri görüldü.

Batı yıllarca, Büyük Alim İbni Sina ile Aristo uzmanı
Üstad İbni Rüşt’ün eserlerine gömülüp kaldı.

Örnek mi, 1312 Viyana Kilise Kongre kararı... Avru-
pa’da Paris (Fransa), Oxford (İngiltere), Bologna (İtal-
ya), Avignon (Fransa) ve Salamanca (İspanya) gibi şe-
hir üniversitelerinde Arapça Kürsüleri kuruldu.

İngiliz Muhteşem Şair Yazar Edebiyatçı Shakespeare,
Romeo ve Jüliet’i Leyla ile Mecnun’dan esinlendi.

Endülüs Emevi döneminde İslam düşüncesi Batı’ya
taşındı.

1001 Gece Masalları, Doğu’nun gizemli atmosferi-
ni Batılı yazarlara ulaştırdı. Anadolu İrfanı Mevlâna
Celaeddin Rumi’nin eseri Mesnevi, Batı’nın roman
ve novellasının gelişimini etkiledi. Aşk, ölüm, kader,
tasavvuf İslam edebiyatının derinliklerinden beslendi.
Fransız Dahi Dante’nin İlahi Komedyası da ahiret ha-
yatından ve hatta İsrâ’dan esinlenirken, Fransız düşü-
nür Sefillerin yazarı Victor Hugo da oryantalist dalga-

yı hissetti.

“Almanların Ustası Goethe’nin Doğu-Batı Divanı seyahatlerden süzülen ve yazımıza konu olan sürekli etkileşimin yıldızıdır”, Goethe İslam’a da ilgi duydu.

Batı edebiyatı İslam medeniyetinin güçlü etkisi altında yaşamadı. Büyük medeniyetin felsefi derinliğini kendisine kattı.

Arapça tercümelerin Batı’ya katkısı için Fransız üstat Gustave Le Bon, “geçmiş bilgilerimizi esasen Müslüman bilginlerin gayretlerine borçluyuz, orta çağ rahiplerinin gayretlerine değil, zira bu rahipler ne Yunan ülkesini ne de Yunan dilini biliyorlardı. Onlar sadece Müslüman bilginlere ait kitapların Arapçadan çevirisini yapmışlardı” demişti.

İslamiyet sonrası bilinen ilk yazılı eser olan Kutadgu Bilig ile Yusuf Has Hacip kendi ekseninde büyük etki yapmış, Türk dilinin gelişimine ve siyasetname türünün doğuşuna büyük katkı sağlamıştı.

Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar onun ışığında devleti ilerletti.

Batı edebiyatı bizden, Türklerden doğrudan akım almadı.

Medeniyetlerin ortasındaki Anadolu ile bizlerin Türk edebiyatı Batı’dan etkilendi.

Roman, tiyatro, makale gibi yeni türleri Realizm, Romantizm, Sembolizm gibi akımları ve batılılaşma, Doğu-Batı çatışması sayfaları doldurdu.

Türk edebiyatının kökleri destanlar, sözlü kültür ile Türk gökkuşağında Batı’ya kaynaklık etmese de Dede Korkut Misali destanlar ile dilden dile dolaştı.

Dede Korkut Destanı mesela, Yunan Homeros, Odesa eserinde ondan esinlendi. Söz kelim iç içe.

Duygu ve coşku patlaması insana ait.

Orta Asya’dan Oğuz Türklerinin ölümsüz destanı.

Türklerin destanları, Türklerin akımları ile Batıya gelirken, göç ile İslam coğrafyasıyla tanışıp savaş ile kahramanlıklar batının radarına ulaşmıştı.

Orta Asya’nın güçlü etkisi at üstünde ilerlemişti, bugün artık cep telefonu ile mobil bir edebiyat geliyor akın akın.

Kısa, öz, hatta flaş laflı.

Bilgisayar kodları gibi harfleri yutan cümleler kimine göre edebiyat anlamı bile taşııyordu.

Öncekilerin unuttuklarını, sonrakiler gördükleriyle hayatlarına almaya çalışıyorlar.

Dünya yuvarlak olunca da bir ucundan düşen kelimeler diğer taraftaki kıtaya da artık internet hızında düşe kalca yalpalamadan anında ulaşılıyor.

Abdurrahim Zararsız

EDEBİ TÜRLER BAKIMINDAN YÜRÜTÜLEN
İNŞA SÜRECİNDE TAHKİYENİN YERİ

*Yedi yaşta Arslan Baba 'ya verdim selâm;
'Hak Mustafa emanetini eyleyin armağan'
İşte o zamanda bin bir zikrini eyledim tamam
Neşsim ölüp lâ-mekâna yükseldim ben işte.*

*Hurma verip, başımı okşayıp nazar eyledi
Bir fırsatta ahirete doğru sefer eyledi
'Elveda' deyip bu âlemden göç eyledi
Medreseye varıp, kaynayıp coşup taştım ben işte.*

(Hoca Ahmet Yesevi / Divan-ı Hikmet)

Tahkiye Etmek Ne Demek?

Kökeni Arapça olan kelime Türkçemizde şu şekilde karşılık bulur; Anlatış biçimi, hikâye etmek, bir olayı maksadına uygun biçimde aktarmak...

Nasıl Doğdu?

Anlatı sanatı, insanlık tarihi ile başlamış olup kıyamete kadar sürecek olan bir gelenektir. Ancak takdir edersiniz ki, insanlık tarihinden konuya giriş yapmak için yeterli zemine sahip değiliz. Bu sebepten biz anlatıya yukarıdaki dörtlüklerde hayat hikâyesinden kesitler sunan Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî' den başlayalım. **İlk olarak** Aslan Baba'nın akabinde Hâce Yûsuf el-Hemedânî'nin rahleyi tedrisinde yetişen Yesevi, öğrendikleri ile yetinmeyen, her daim kendisini geliştirme çabasında olan bir ilim aşığı idi.

Anadolu'ya hiç gelmediği bilinen Yesevî, yaygın olan kanaate göre, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektaş Velî gibi Anadolu erenleriyle Anadolu'daki tasavvufî akımlar üzerinde büyük tesirler meydana getirdi. Klasik ve didaktik usuller yerine öğrendiklerini ve inandıklarını talebelerine, halka ve göçebe köylülere anlayabilecekleri bir lisan ve alışageldikleri yöntemlerle anlatıyordu. Bir başka deyişle, tahkiyeyi en doğru biçimde kullanıyordu. Bu doğrultuda, Yunus Emre'den Sarı Saltuk'a kadar birçok öncüde ve Türkistan'dan Balagay Tekkesine, oradan da Avrupa'nın içlerine kadar geniş bir coğrafyada bu okulun öğretileri inkişaf etti.

Sonuç olarak bu yumuşak güç, önce gönüllerin ardından da coğrafyaların fethinde en tesirli unsur olarak ön plana çıktı.

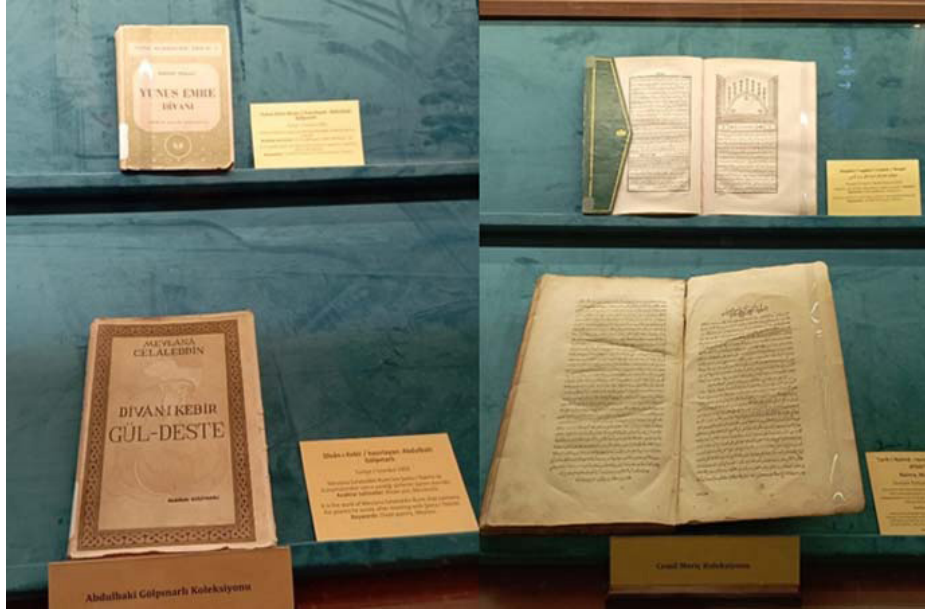
Hazır Batı Coğrafyasına uzanmışken tahkiye orada da benzer şekillerde ve benzer amaçlarla kullanıldı. Ancak, Batı Kanonunun çarpıcı örnekleri, bizdekine nazaran daha keskin değişimleri tetikledi. Edebi metinler, kültürel gelişimin yanı sıra 16. yüzyılda Rönesans, 17. yüzyılda ise Aydınlanma Çağı gibi siyasal dönüşüm ve inşaa faaliyetlerinin başat unsuru oldu.

Nerelerde, Nasıl Kullanıldı?

Akla ilk olarak roman ve hikâye gelse de destanlarda, masallarda, halk hikâyelerinde, mesnevîlerde, şiirlerde, senaryolarda, hitabet sanatında, hafıza ve dil öğretim tekniklerinde tahkiyeden yararlanılmaktadır.

Doğuda, Hoca Ahmet Yesevî' den Ferîdüddin Attâr'a, Yusuf Has Hacıp'den Sad-ı Şîrazî'ye; Sa'dî-i Şîrâzî'ye Nasreddin Hoca'dan Mehmet Akif'e kadar sayısız ilim, kelam ve kalem erbabının birbirinden tesirli eserlerinde bu unsura ne kadar özen gösterdiklerini açıkça görürüz.

Dede Korkut hikâyelerinden divanlara, Battal Gazi destanlarından Hz. Ali cenklerine... Hatta Kur'an-ı Kerim, Hadis'i Şerif ve daha birçok kutsal metinde mevzunun akla yaklaşmasını sağlayan tahkiye örneklerine rastlıyoruz.

Batıda ise, Homeros'tan Dante'ye Shakespeare' dan, Cervantes'e...

İlyada ve Odysseia'dan İlahi Komedyaya, Don Kişot'tan Hamlet'e kadar yine geniş bir yelpaze karşılar bizi. Özellikle Dante Alighieri'nin İlahi Komedyasında, Cennet Cehennem Araf tasvirleri, bu mekânların bedbaht veya mesut sakinlerinin halleri ve oralarda bulunma nedenleri, tahkiye edilişi bakımından ilgi çekici örnekler dizisidir. Dahası, 'İlahi Komedyaya', dünya edebiyat tarihinin en etkileyici eserlerinden biri olarak kabul edildiği gibi, modern İtalyancanın da temelini oluşturduğu iddia edilir.

Tahkiye içeren anlatıların ilk örnekleri çoğunlukla manzum biçimde kaleme alındı ve daha çok kulaktan kulağa aktarıldı. Çünkü ritmik yapısı ile şiir, sözlü geleneğin aktarımını hayli kolaylaştırıyordu. Ancak yazma ve okuma imkânları geliştikçe daha açıklayıcı anlatım yolu olarak nesir ön plana çıktı. Özellikle coğrafyamızda, Tanzimat Dönemi ile birlikte bu alanda büyük bir dönüşüm yaşandı.

Burada şu soru akla gelebilir: Tahkiye yukarda sayılanların tümünün üzerinde bir çatı mıdır? Hayır. Hepsinin içinde öz olarak bulunan bir yapı unsurdur.

Meselenin daha kolay anlaşılması için teorik tanımlamalara ve tarihi bilgilere nokta koyup ilkin yazımızın girişinde sunduğumuz tahkiye örnekleri üzerinden devam edelim.

Mesnevi'den Tahkiye Örneği:

Debbağın¹ Öyküsü

Adam, büyük bir şehre geldi. Şehrin çarşılarını gezirken, attarların bulunduğu sokağa girdi. Menekşe, gül, lavanta, nane ve ıtır kokularının doldurduğu sokakta bir süre yürüdü. Biraz sonra fenalaşmaya başladı, yere yığıldı. Görenler koştu, başına toplandılar. Kimisi nabzına bakıyor, kimisi kalbini dinliyor, kimisi ellerini ovuyor, burnuna gülyağı sürüyordu. Ne yaptılarsa olmadı. Adam ayılmıyordu. Çaresiz bir halde

sağa sola koşturdular lakin derdinden anlayan çıkmadı. Hekimler geldi baktı, onlar da bir şey anlayamadı. Adamın yakınlarına haber saldılar, uğraşmayan kalmadı ama kendine getiremediler.

Bu halde saatler geçti, kimse bir şey yapamadı. Derken oradan geçmekte olan bir deri ustası Adam'ı tanıdı ve 'Sakin!' dedi, 'ona gülyağı filan koklatmayın, bekleyin az sonra geleceğim'

Ve süratle giderek harabe bir yerden köpek pisliği getirdi, burnuna tuttu. Tutar tutmaz adam ayılmaya başladı. Az sonra kalktı, arkadaşıyla birlikte gittiler.

Meğer adam debbağ idi, yıllarca pis kokulara alışmış, ıtır kokuları arasında gezinirken dayanamayıp bayılmıştı.

Orijinali beyitler halinde olan ve kolay anlaşılması için nesre dönüştürülen bu örnekte, alıştığı çevre şartlarından zıt şartlara ani geçişin kişi üzerindeki etkileri kısa ama etkileyici bir anlatımla tahkiye edilmiş oluyor.

Safahatta Tahkiye:

SEYFİ BABA

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

– Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

– Nesi varmış acaba?

– Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

– Keşki ben evde olaydım... Eşef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol!

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zira yol

Hem uzun hem de bataktır...

(...)

İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına... Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına, Başladım uyku taharrisine, lâkin ne gezer! Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.

1 Debbağ: Hayvan derilerini işleyen kişi.

Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim, Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim. Bir de baktım ki: tek onluk bile yokmuş kesede; Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde! O zaman koptu içimden şu tahassür ebedî: Ya hamîyyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

Yukarıdaki örneğin dışında, hikâye içinde hikâyenin ve birbirinden bağımsız olaylar zincirinin anlatıldığı, bir hayli manzum şiir yer almaktadır Safahat'ta. Bu hikâyelerin çoğunun başkahramanları, Hocaîzâde, Köse İmam, Âsım ve Emin isiminde dört karakterdir. Edebiyat araştırmacısı Ömer Faruk Huyugüzel, söz konusu karakterlerin diyalogu üzerinden yaptığı tahliller neticesinde, eserde özellikle üç karakterin ayrı ayrı nesilleri ve devirleri temsil ettiğini dile getirir. Bunlardan Köse İmam istibdat, Hocaîzâde II. Meşrutîyet ve Âsım ise Çanakkale zaferini kazanan nesli temsil etmektedir.

Eserlerinde sadelik içinde derinliği, derinlik içinde sadeliği yansıttığı gibi tahkiye içinde tahkiye kullanım üslubuyla da Mehmet Akif Ersoy bizim için en kuvvetli örnektir.

Hadis-i Şeriflerde Tahkiye:

Hadislerdeki hikâye örnekleri genellikle uzun metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, râvî zincirinin ardından genellikle "Sizden önceki kavimlerde..." gibi kalıplarla başlar. Biz burada bu uzun darb-ı meseller yerine Buhari'de ve birçok Hadis kitaplarında yer alan meşhur ve etkileyici bir örnekle yetinelim.

(...) "Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz? Sahabeler: "O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz" dediler. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder."

Görüldüğü gibi Allah Resulü, namazın önemini akıllara kazıncasına, yaşanması muhtemel bir olay üzerinden tahkiye etmiştir.

Kutsal Kitaplarda Tahkiye:

Kur'an'ın Kerim'in nüzulünden önce diğer kitabî dinlerin ileri gelenleri naklî anlatılar ile birlikte dönemin şartları ve siyasal otoritelerin arzuları doğrultusunda üretilen aklı metinleri doğrudan kutsal kitapların içine ekleyerek onları tahrif ettiler. Konumuzla alakalı akla ilk gelen örnekler olarak, havari ve azizlerin hikâyeleri, Pavlus'un Mektupları gibi bölümleri sayabiliriz. İslam dünyasında ise Kur'an, ilk başvuru ve ilham kaynağı kabul edilip başta tefsir ilmi olmak üzere manevî ve kültürel inşa amaçlı metinler onun etrafında şekillenirken vahyin kaynağı olduğu gibi muhafaza edildi.

Bu saptamadan sonra Kur'an-ı Kerimden tahkiye örneklerine geçelim.

Kur'an'ı Kerimde, **Haz:** Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, Süleyman ve İsa Peygamberler (a.s.) başta olmak üzere

2 Anlatılan savaş için her iki anlamda geçerlidir. Çünkü Şam ve Kudüs'ün İranlılara geçmesiyle sonuçlanan savaşın cereyan ettiği Lût Gölü bölgesi Arapların yaşadığı bölgeye en yakın bir yer olduğu gibi, karaların en derin noktasını teşkil etmekte ve deniz seviyesinin 395 metre aşağısında yer almaktadır.

re Hz. Meryem, Hz. Lokman (a.s.) gibi daha birçoklarının hayatından kesitler sunulur bizlere. Hz. Yusuf ve Ashab-ı Kehf Kısaları ise en bilinenleridir. Ancak, Kur'an'da kıssalar aktarılırken olay yerleri fazla detaylandırılmadığı gibi olay tarihine de hiç yer verilmez. Bunun nedeni ise aşağıdaki ayette yine bir kıssa üzerinden bize şöyle açıklanır:

"İnsanlar, bu kıssanın verdiği dersler üzerinde düşünecek yerde, (Bilmedikleri konuda karanlığa taş atar gibi tahminler yürüterek) "Onlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. "Beş kişidir, altıncuları köpekleridir" diyecekler. Bunların yaptıkları gaybı taşlamaktan ibarettir. Bir grup da: "Onlar yedi kişidir, sekizincileri köpekleridir" diyecekler. De ki: "Rabbim onların sayısını daha iyi bilir. Zaten onlar hakkında doğru bilgi sahibi olan çok az insan vardır." O halde onlar hakkında Kur'an'da haber verilen açık delillerin dışında kimseyle tartışmaya girme ve onlarla ilgili olarak hiç kimseye bir şey sorma! (Kehf Suresi 22)

Aşağıdaki örnekte ise gelecekte yaşanacak bir hadise yıllar öncesinden mucizevi bir şekilde anlatılmaktadır.

"Rumlar, yeryüzünün en aşağısında (yakın bir yerde)² yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle müminler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir." (Rum Suresi 2,3,4,5)

Bahsettiğimiz gibi, ayetlerde zaman ve mekândan ziyade aktarılan kıssadan ibret ve ders babında alacağımız hisseye vurgu yapılmıştır.

Nasreddin Hoca'da Tahkiye:

Birçoğu hemen herkes tarafından bilinen, dilden dile anlatılan, bazıları kısa hikâye niteliğinde olan, kimisi sonradan isnat edilen, sayısız Nasreddin Hoca fıkralarından veriler sunmak yerine, bizim için iki yönlü bir örnek oluşunu dile getirmeyi daha uygun buldum. Şöyle ki; Hazır cevap oluşu, nüktedanlığı ve ikna kabiliyeti ile kendi çağının en meşhur tahkiye pîri olması bir yana, anlatımlarımızı pekiştirmek için de yüz yıllardır fıkralarından yararlanmaktayız.

Hitabet Sanatı, Dil Öğrenim ve Hafıza Tekniklerinde Tahkiye:

Hatiplerin de etkili bir sunum için anlattıkları konu bağlamında ara hikâye, fıkra ve anekdotlara başvurdıklarını hatırlatıp dil öğreniminde, hafıza tekniği olarak tahkiye kullanımına ilişkin iki örnekle devam edelim.

1- İngilizce: Dungeon – Türkçe: Zindan,

Cümlede kullanımları: "Mahkûmlar, protesto maksadı ile yemek kaplarını masalara vuruyor; zindan, dan-cın sesleri ile inliyordu.

2- İngilizce: Sue – Türkçe: Dava

Cümlede kullanımları: **Suehlin ile Suzan sudan sebeplerle davalık olmuş.** Örneklerde, kelimelerin her iki dildeki karşılığı **aynı cümlede kullanılıyor**. Kuru sözlük uğraşı yerine bu küçürek hikâye niteliğindeki anlatımla zihinde bir sahne canlanması sağlanıyor. Böylece işitsel, görsel ve ritmik hafıza aynı anda devreye sokuluyor. **İlk bakışta daha zormuş gibi görünen yöntem**, birkaç denemeden sonra hayal gücünün sınırsızlığında bir iş olmaktan çıkıyor. Ayrıca tekniğin öğretimi esnasında örnekler karikatürize edilerek resim sanatının da olaya **dâhil edildiğini** belirtmek isterim.

Yeri gelmişken; Başta savaşlar olmak üzere birçok tarihi olayı resmeden antik dönemlere ait hiyerogliflerden minyatürlere, plastik sanatlardan fotoğrafa kadar görsel sanatların da tahkiye içerdiğine değinelim.

Bu alanda, Kevin Carter'a önce Pulitzer ödülünü ardından intiharı getiren o meşhur fotoğraf derin anlamlar yüklü tahkiye örneği olarak hafızalarımızda yer etmiştir. 1994'te fotoğraf dalında Pulitzer Ödülü kazanan Kevin Carter'ın çektiği fotoğraf, zayıflıktan ölmek üzere olan Afrikalı küçük kız çocuğu ile yakınında tüneyen akbabayı yansıtmaktadır. Kızın birkaç kilometre ilerdeki Birleşmiş Milletler yardım

kampına gitmek istediği sanılmaktadır. Bu âni fotoğrafladıktan sonra akbaba kaçmış, ancak Carter küçük kıza kampa ulaşması için yardım etmemiş, oradan uzaklaşmıştır. Bu yüzden yoğun eleştirilere maruz kalan Carter profesyonel fotoğrafçı olduğunu, yardım görevlisi olmadığını söyleyerek kendisini savundu. O dönemde, gazeteciler ve fotoğrafçılar, bulaşıcı hastalıklar nedeniyle hasta insanlara dokunmamaları konusunda sıkı biçimde uyarılıyorlardı.

Bu fotoğraf, yardım örgütlerine büyük miktarda maddi kaynak sağladı. Bu olaydan sonra ağır depresyona giren Kevin Carter egzoz verdiği kamyonetinin içinde walkman ile müzik dinleyerek intihar etti.

Ümit ederim ki; Kültür, sanat, Sözlü-yazılı edebiyat, Görsel-işitsel sanatlar... Bunların hemen hepsinin içinde bir şekilde bulunan ancak, çoğunlukla farkında olunmayan bir olgunun, literatürde hak ettiği yere kavuşma yolculuğunu başlatabilmişsinizdir.

Selam ve dua ile...

Sema Kaloğlu

BİLSEYDİN

Gök’çe şafaklar sökülürdü baktığın yerden
Ay’ca düşlere gebe kalırdı yıldız kızları

Gün/eşi umursamazdı dünya
kıskanç denizler
eteklerini toplardı kıyıdan hırçınca
hükmederlerdi rüzgâra
“parçala kayaları parçala !”

Aldırmazdım
önüm sıra akıp giden toprak seline
düşecekmişim,sürüklenecekmişim inanmazdım.

Ne bir liman ne de sakın bir koy
yalnızca gönlüm korurdu beni senden...

İflâhım mümkün olsaydı
kaçardı yangınım
koparak kaçardı iliklerimden.

Yeniden kurulsaydı zembereğim
olağan akardı nehirlerim.

Utancından ağlayan göklerin
seyrine dalmazdım rahmet diye.

Hükmü geçer olsaydı gönlümün
kanat çırpamazdım esrik bir maviye
tüylerim uçuşmazdı
kaf dağının tepesinde.

Ve sen!
bakmayı bilseydin gönlümün kıyısına
lacivertler ürkütemezdi
şavka hazır nârin ufkumu...

Müslüm Işıklar

KAZAKİSTAN'DA
KAZINAN KAZAK

GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK

kazak, -ğı (I) < >

Fransızca casseque

- 1. isim** Baştan geçirilerek giyilen, uzun kollu, örme üst giysisi:
"Kazak ördüm ağladım / İlmek ilmek bağladım" - **Halk türküsü**
- 2. isim** Jokeylerin giydiği, göz alıcı renklerde bir ceket türü.

Birleşik Kelimeler

kazak, -ğı (II) < >

- 1. isim, askerlik** Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker.
- 2. sıfat, mecaz** Karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen erkek, kılıbık karşıtı.

Kazak, -k'ı < >

Özel, (ka'zağı)

- 1. isim** Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse.
- 2. isim** Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

Kazak denildiğinde dilimizde genellikle üç anlam akla gelir. Bu üç anlamın sık kullanılıp kullanılmadığı kişiden kişiye değişebilir. Yani kimi için bilhassa kış günleri üste giyilen üst giysisi kimi için Türki topluluklardan Kazaklar kimi içinse sert tavırlı erkek anlamları öncelikli olabilir.

Kazak kelimesinin yukarıda bahsedilen anlamlarının dışında başka anlamları da söz konusudur. Ancak bahsi geçen anlamlarından başlayarak adım adım ilerleyelim. Türk Dil Kurumu (TDK), kazak kelimesinin ilk anlamı olarak "Baştan geçirilerek giyilen, uzun kollu, örme üst giysisi." tanımını kullanmış. Yakın anlama gelecek biçimde ikinci manasında ise "Jokeylerin giydiği, göz alıcı renklerde bir ceket türü." tanımında bulunulmuş.¹

Kıyafet başlığından çıktıktan sonra ayrı bir anlam başlığında haricen yeni bir kazak tanımıyla karşılaşırız. Bu ikinci başlığın ilk tanımında sözcük şu şekilde anlamlandırılıyor: "Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker."

Sözcük, "Karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen erkek, kılıbık karşıtı." anlamında da kullanılıyor.²

TDK Sözlüğüne göre, bu dört anlamın hepsinde de arkasından alacağı sesli harfle başlayan eklerde sondaki -k harfi, yumuşak g (ğ) harfine dönüşüyor. Tek tek tüm anlamlarda emsal verelim: **'Bugün kırmızı kazağını giymiş, koşuda eflatun ve turuncu renkli kazağıyla yarıştı, Türkmen, Kırgız, Tatar, Moskov Kazağı', Bu memleket senin gibi kazağını görmedi'**

Sesli Ek Aldığında Değişmeyen -K Harfi

TDK'nin üçüncü tanımında da yine iki ayrı başlık bulunuyor. Bunlar ise sesli ek aldığında - k harfi olarak kalıyor. Bu tanımlardan ilki "Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse."; ikincisi ise "Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse." Görüldüğü üzere her ikisi de özel isim manasında kullanılıyor. "Kazak'ın yaptığı iş sağlam olur" örneğindeki gibi arkaya sesli harfle başlayan ek aldığında sondaki -k harfi aynı şekilde kalıyor. Buradan da bir özel addan bahsedildiği anlaşılıyor. Hangi Kazak topluluğundan bahsedildiği de artık yazının gelişinden ve gidişinden tahmin edilebilir.

1 Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü, 17 Ekim 2025, link: <https://sozluk.gov.tr/?ara=KAZAK>

2 A.g.e, 17 Ekim 2025, link: <https://sozluk.gov.tr/?ara=KAZAK>

3 Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki (Tıpkıbasım), Haz, Paşa Yavuzarslan, TDK Yay., Ankara 2023, s. 620.

Kazak Sözcüğünün Kökeni

Acaba bu sözcüklerin hepsinin birbiriyle bağlantısı bulunuyor mu? Tek bir kaynaktan yola çıkıp birçok farklı anlama evrilerek çoğalmış olabilir mi? Bu konuda mantık yürütmenin zararı olmaz.

Nişanyan Sözlük, sözcüğün ilk anlamını ‘Başı tıraşlı’ olarak tanımlıyor. Onun bu manadaki dayandığı kaynaklardan biri Ahmet Vefik Paşa’nın Lehce-i Osmani adlı eseridir. İkinci tanımda ise ‘Başıboş, avare, akıncı; özellikle Avrasya steplerinde Tatar akıncı’ açıklaması söz konusu.⁴

Başı tıraşlının kökü, günümüzde Anadolu Türkçesi’nde de kullanılan kaz-mak, kaz-ı-mak fiiline dayanıyor. Kazı fiilinin başı kazınmış anlamında kaz-ak sözcüğüne dönüştüğü görülüyor. Kazak sözcüğündeki -ak ekinin yapım eki olduğu bu kapsamda dudak, bataak, korkak, oturak, yatak, elek vb. Türkçe menşeli birçok sözcük vardır. Başı tıraşlı olan akıncıların sert yapıda olması, onların kazak erkek olarak anılmasına neden olmuş.

Kazak Yurdu Kazakistan

Bu kazak erkekler, Avrasya bozkırlarına doğru akınlarda bulunduklarından dolayı hem çıktıkları Uzak Asya’da hem de yayıldıkları Ural Dağları (Avrasya) mıntıklarında nam saldılar. İşte bu nam, bugün Asya’da en büyük yüzölçümüne sahip Türk devleti olan coğrafyaya adlarını vermesine de sebeptir. Kazakistan’a isimlerini vererek büyük bir alana hükmettiler.

Slav Kazaklar

Yukarıdaki kazak tanımlardan biri de “Güney Rusya’da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.” açıklamasıydı. Bu tanıma göre saçlı kazılı (kazak) olanlardan isimlerini alma ihtimali yüksek. Hemen yanı başındaki Ural Dağlarını da içine alan Avrasya coğrafyasına da yayılım alanı bularak isimlerini Slav kökenli Ruslara geçirdiler.

Bahse konu Slav topluluğun Rus ve Ukrayna karışımı

4 Nişanyan Sözlük, Ahmed Vefik Paşa’nın, Lehce-i Osmani (1876) adlı sözlüğüne atıfta bulunarak Türkiye Türkçesi kullanımını “Kazılmış yani kazınmış, tıraş olmuş, yülük. Her ulusun sipahiliğe ve gezginciliğe çıkkanı.” tanımıyla nakleder.

5 Vikipedi, Kazaklar (Slav) md., link: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazaklar_\(Slav\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazaklar_(Slav))

6 Ukrayna İnternet Ansiklopedisi adlı sitede Ukrayna Kazakları için şu bilgi veriliyor: “Kazak (Ukraynaca: козак; kozak) ismi, toplumda kendine uygun bir yer bulamayıp bozkırlara giden ve orada hiçbir otorite tanımayan kişi anlamına gelen Türkçe kazak (özgür adam) kelimesinden türemiştir. Avrupa kaynaklarında terim ilk olarak 13. yüzyılın ortalarında bir Kuman dili sözlüğünde ortaya çıkar. Ayrıca Bizans kaynaklarında ve İtalyan şehirlerinin Karadeniz kıyısındaki kolonilerine gönderdikleri talimatlarda da bulunur; burada sınır bölgelerinde askerlik hizmeti yapan ve bozkır yollarında seyahat eden ticaret kervanlarını koruyan silahlı erkekler için kullanılır. 15. yüzyılın sonlarına doğru isim daha geniş bir anlam kazandı ve avcılık, bahçecilik, arıcılık, tuz ve güherçile toplama vb. çeşitli ticaretlerle uğraşmak için bozkırlara giden Ukraynalılar için kullanılır oldu. (Not: İnternet çevirisidir) Link: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkPath=pages\C\O\Cossacks.htm>

7 Pehlevi Hanedanlığını kurduktan sonra Şah unvanını kullanmaya başladığından daha çok Şah Rıza Pehlevi adıyla bilinir.

8 Fr. Casaque, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü Çalışma Grubu, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü (Tıpkıbasım), TDK Yayınları, Ankara 2019, s.680.

9 Rayon: Sovyetler Birliği (SSCB) döneminden gelen bir idari birim. Oblast adı verilen eyaletin küçüğü, şehrin ise büyüğü olarak adlandırılabilir. Azerbaycan’daki uygulaması baz alınrsa ilçe seviyesinde bir idari birim denilebilir.

olduğu rivayet ediliyor.^{5 6} Tolstoy’un Kazaklar adlı romanı, bu topluluğu anlatır. Rus Kazak ordusu adı altında, bilhassa hudutların savunmasını yapan Rus birlikleri de söz konusuydu.

İran Kazak Tugayı

Rus Kazak birliklerini örnek alan İran’daki Kaçar Hanedanlığı, 1879’da İran Kazak Tugayı adlı bir birlik oluşturmuştur. Bu tugay, İran’da meşrutiyyetin oluşumuna ve 1925-1979 arasında hüküm süren Pehlevi Hanedanlığının kuruluşunda önemli rol oynamıştır. 1920’ye dek Rusların kontrolünde olan söz konusu birlik, bu yıldan itibaren Pehlevi Hanedanlığının da kurucusu olan Albay Rıza Han’ın⁷ kontrolüne geçecektir.

Fransızca Casaque

Sözcüğün giysi anlamında kullanımı da yüksek olasılıkla sınırdaki Rus Kazak birliklerinin giydikleri üst üniforma ile ilintili. Bu kıyafetin ismi, Rusya’nın Batı ve Kuzeybatı sınırları aracılığıyla Avrupa’ya geçti.

Süreç içerisinde de Fransızca üzerinden yayılım alanı buldu. Kelimenin Fransızcası *casaque*, İtalyancası *casacca* biçiminde yazılıyor. Bu anlamıyla birçok farklı dile geçen kelimenin dilimizdeki anlamlarından biri de bahse konu kıyafet oluyor. Bu mana, jokey giysisi anlamına doğru da genişleme göstermiştir.

Azerbaycan’daki Kullanımı

Günümüzde Azerbaycan’da Kazak adlı bir şehir de bulunmaktadır. Yine bu şehrin bulunduğu rayon⁹ adı verilen idari birime de Kazak adı verilmiştir. Şüphesiz bunda sözcüğün hem Türkçe olmasının hem de Azerbaycan’ın geçmişte Rus toprağı olmasının etkileri söz konudur.

Taner Eker

MURÂKABE

Hal rengidir cârî olan
Yüzündeki al'a bakma
Hemi günah hemi yalan
Boşunadır fala bakma

İrfan bilmez yoksa yürek
Arif o ki zarif gerek
Başın daim önde görek
Ahkam kesen kula bakma

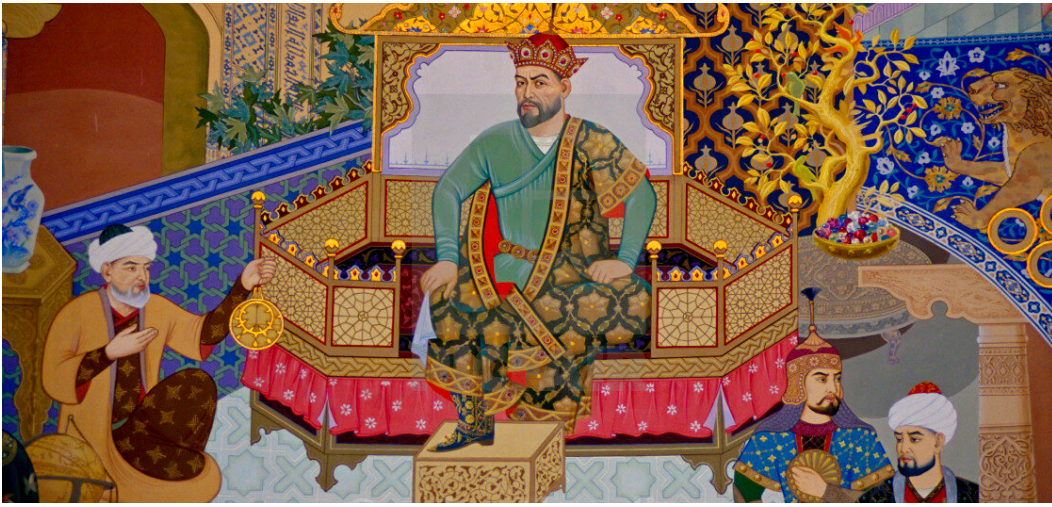
Tek ameli dört rekattır
Fiil bozuk tin sakattır
Baykuş gibi mahlukattır
Tünediği dala bakma

Ne ki zalim padişaktır
Merkep ondan müreccahtır
Gönül alan ulu şahtır
Oturduğu çula bakma

Bitmez sanır ömür nakti
Düşünmeden verir akti
Dara düşüp aman vakti
Tespîh çeken kula bakma

Dr. Muhammed Emin Koçak*

FARKLI BİR EMÎR TİMUR TASVİRİ

*Bağımsız Araştırmacı, emin.kocak0@gmail.com, Ankara/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0001-7536-7956>.

Dünya iki hükümdarın sahip olabileceği kadar büyük ve değerli değildir. Allah nasıl bir ise Sultan da bir tane olmalıdır.¹

Emîr Timur Tarihte pek çok hükümdar siyasî ve askerî faaliyetleri ile ölümünden sonra da adından sıkça söz ettirmiştir. Mezkûr hükümdarlar arasında yer alan Timurlu Devleti'nin (1370-1507) kurucusu Emîr Timur, 1336 yılında Keş şehrinde doğmuş ve 1370 yılında Semerkant merkezli Mâverâünnehir'de iktidarı ele geçirmiştir. 1405 yılında Otrar'da vefatına kadar geçen 35 yıllık süre içerisinde Emîr Timur, Çin sınırından Anadolu'ya, Avrasya bozkırlardan Hindistan ve Yakın Doğu'ya kadar geniş bir alanda askerî faaliyetlerde² bulunmuştur ki, bu durum onun adının, ölümünden yüz yıllar sonra bile akılda kalmasına neden olan en önemli faktörlerden birisidir. Batı Türk-İslâm dünyası açısından Emîr Timur, daha çok Türk ve dünya tarihinde derin izler bırakan 1402 tarihinde Osmanlı hükümdarı Sultan Yıldırım Bayezid Han'a karşı Ankara'da kazandığı zafer ile anılmaktadır. Bunun dışında iktidara geldiği 1370 yılından itibaren katıldığı hiçbir savaşta yenilgi yüzü görmemesi ve karşılaştığı tüm rakiplerini alt etmesi, onun şöhretini arttıran bir diğer önemli etkindir.

Emîr Timur'un seferleri dışında öne çıkan bir diğer özelliği ise zikredilen hükümdar döneminde yaşanan ilmi, mimari ve sanatsal alandaki gelişmelerdir. Emîr Timur, alimleri himaye ederek nasihatlerini dinler, hatta onlar ile münazara meclislerinde bir araya gelirdi. Mesela dönemin önde gelen iki alimi Abdullah et Taftazani ve Seyyid Şerif el-Cürcani'nin hükümdarın huzurundaki ilmi tartışmaları mühimdir. Bahsi geçen iki alimin münazara konuları içerisinde, "İntikam iradesi mi gazaba sebep olur, yoksa gazap mı intikam iradesine sebep olur?" gibi mühim konular tartışılırdı.

Hükümdar ilmi tartışmalara o kadar çok merak duyuyordu ki, seferlerinde yahut ele geçirdiği yerlerdeki ulema ile dahi ilim meclisleri oluştururdu.³ Bu durum daha çok askerî faaliyetleri ve komutanlık vasfı ile bilinen bir hükümdarın entelektüel yönünü ve ilmi faaliyetlere duyduğu merakı ortaya koyar. Hükümdarın himaye ettiği gruplar arasında sanatkarlar da vardı ki, mesela dönemin meşhur musikişinası Abdülkadir Meragi, Timurlu sarayından himaye görmüştür. Emîr Timur, tarih ilmüne de meraklı olup peygamberlerin kıssalarını ve hükümdarların hayatlarını hizmetlilerine okutarak dinlerdi. Hükümdar tarih bilimiyle o kadar çok ilgiliydi ki,

1 Şerefeddin Ali-i Yezdi, Zafarnâme, yay. Muhammed Abbasi, Tahran: Çap-ı Rengin, 1336 h.ş., C. I, s. 225.

2 Emîr Timur ve seferleri hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Aka, Timur ve Devleti, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2014.

3 Musa Şamil Yüksel, Timurlularda Din-Devlet İlişkisi, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2009, s. 89-90.

1401 yılında Dimaşk'ta görüştüğü meşhur İslam alimi İbn Haldun'u tarih bilgisiyle şaşırtmıştı.⁴

Emîr Timur, din adamlarına da ayrı bir önem vermiş, tasavvuf ehli ile yakın ilişkilere sahip olmuştur. Bunlar arasında Buharalı Şemseddin Külal, Emîr Külal, Şeyh Zeyneddin Ebu Bekir ve Seyyid Bereke, Emîr Timur'un hayatında büyük öneme sahipti. Hatta Emîr Timur'un, "Ne memleketler ele geçirdim ne kaleler fethettim ise hepsi Şeyh Şemseddin Külal'ın tava-sutu ve Şeyh Şeyh Zeyneddin Ebu Bekir'in hamiyeti sayesinde. Seyyid Bereke'nin yardımı olmaksızın da hiçbir işi başaramazdım"⁵ sözleri, onun din adamlarıyla ne kadar yakın bir ilişki içerisinde olduğunu ve onların desteğini almaya büyük bir önem verdiğinin göstergesidir.

Emîr Timur'un, askerî yönünün haricinde dikkat çeken bir diğer özelliği başta payitaht Semerkant olmak üzere Timurlu İmparatorluğu'nun her yerinde imar faaliyetlerine verdiği önemdir. Onun şehircilik ve inşaa faaliyetlerine duyduğu ilgi kendi sözleriyle şu şekilde ifade edilir: "Büyük padişahların iktidar ve kuvvetlerinden edcekleri istifade hayrat ve müberrat vücuda getirmektir, biz bugün nasıl geçmiş padişahların eserlerini temaşa ediyorsak, herhalde bizden de bir eser kalmalıdır, ta ki bizden sonra da bizim ismimiz baki kalsın".⁶

Emîr Timur, 1370 yılında iktidara geldiğinde yaptığı ilk işler arasında Semerkant'taki imar faaliyetleri yer alır. O, ölümüne kadar geçen süre içerisinde payitahtında pek çok eser inşa ettirmiştir ki, bunlar arasında yer alan Bibî Hanım Cami, Gök Saray, Gûr-ı Emîr Türbesi ve Semerkant'ın hemen dışında yer alan Bağ-ı Behişt, Bağ-ı Dilkuşa, Bağ-ı Şimal ve Bağ-ı Nev gibi birçok bahçe öne çıkar.⁷

Dönemin ünlü seyyahı ve hükümdar ile Semerkant'ta görüşen Castilya elçisi Clavijo'ya göre "Emîr Timur başkentini dünyanın en asil, en mükemmel şehri yapmak ve Semerkant'ın, diğer şehirlerin hepsine üstün

gelecek bir şekilde imar etmek"⁸ amacında olduğunu vurgular. Ayrıca hükümdar, ele geçirdiği şehirlerdeki alim, din adamı ve sanatkar gibi çeşitli meslek gruplarını payitaht Semerkant'a zorunlu göç ettirerek şehrin kültürel ve sanatsal çehresini değiştirmiştir. Bu doğrultuda Emîr Timur döneminden başlayarak minyatür ve hat sanatı, kitap süslemeleri, astronomi, matematik, müzik ve edebî çalışmalar onun halefleri döneminde zirveye ulaşmıştır. Anlaşılabacağı üzere Emîr Timur, payitahtını aynı Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'ın Kurtuba'sı (Cordaba), Abbasî Halifesi Hârûnürreşîd'in Bağdat'ı gibi bir dünya başkenti haline getirmeye çalışmış ve bu çabasında da şüphesiz başarılı olmuştur.

KAYNAKÇA

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2014.

İbn Arabşah, *Acâibu'l Makdûr fi Nevâib-i Timûr*, çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2012.

Koçak, Muhammed Emin, "Timurlu Medeniyetine Örnek Bir Şehir: Semerkant (1370-1405)", *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4, Aralık 2020, ss. 67-76.

Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2009.

Nizamüddin Şami, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1987.

Ruy Gonzâles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Ses Yayınları, 1993.

Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, yay. Muhammed Abbasî, Tahran: Çap-ı Rengin, 1336 h.ş., C. I.

4 İbn Arabşah, *Acâibu'l Makdûr fi Nevâib-i Timûr*, çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2012, s. 430-431.

5 Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet*, s. 96-99.

6 Nizamüddin Şami, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1987, s. 292.

7 Hükümdarın Semerkant'taki imar faaliyetleri hakkında bkz. Muhammed Emin Koçak, "Timurlu Medeniyetine Örnek Bir Şehir: Semerkant (1370-1405)", *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4, Aralık 2020, s. 67-76.

8 Ruy Gonzâles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Ses Yayınları, 1993, s. 176.

Mustafa Süs

ANLAŞILDIKÇA UZAK
DURAN İNSANLAR

Kimi insanlar kendilerini anlayan kişilerden uzak durur. “Nasıl yani?” dediğinizi duyar gibiyim. Hani “Anlaşılmamak cehennem gibidir,” denir ya; ilk cümle bu sözün karşıtı değil midir?

Ralph Waldo Emerson, “Anlaşılmak bir lükstür,” der.

Carl Gustav Jung ise “Yalnızlık, yanınızda kimse olmadığı için değil; sizin için önemli olan şeyleri başkalarına duyuramadığınızda ortaya çıkar,” diye ekler.

Evet, bu sözlere kimsenin itirazı olmaz. Sözü duyuramamak, anlaşılamamak, derdini anlatamamak; yalnızlıktır, kimsesizliktir, tenhalıktır. Yazıyorsun, konuşuyorsun ama anlaşılamıyorsun veya yanlış anlaşıyorsun...

Kimisi seni işine geldiği gibi, kimisi de işine gelmediği gibi anlıyor. Peki, “işine gelmediği gibi anlamak” nedir? Şudur: Seni sevmeyen bir insan, senin ağzından veya kaleminden çıkan sözü, seni sevmediğine dair bir kanıt gibi sunar. Bunu da bilerek yanlış anlayarak yapar. Oysa sen, onun sunduğu kanıtı uygun bir cümle sarf etmemişsindir. Sen “Hepimiz aciz varlıklarız,” dersin; o ise “Bak, o çok aciz bir insan, zavallının teki.” diyerek çarpıtır.

“İşine geldiği gibi anlamak” ise şöyledir: Sen, hitap ettiğin bir kitledeki insanların kötü bir özelliğinden söz edersin. Seni okuyanlardan biri, elleri cebinde havaya bakıp ıslık çalarak önüne gelene “Bak, sana söylüyor,” der ve söylenen sözü asla üstüne alınmaz. Ya da yazılanı, söyleneni tevil yoluyla kendi davranışına uygun hâle getirmeye çalışır.

Örneğın İsmet Özel, “El diye kahrolası bir put vardır.” der. Bunu okuyan kişi, yaptığı hatalara bu sözü kılıf yaparak “Elden bana ne, el için mi yaşıyorum ben?” der. Oysa Özel; sen doğruyu yap, doğrudan ayrılma, “Eller her şeyi derler” demek istemiştir.

Bir de sözlerin bağlamından koparılması vardır ki bu, geçmişten günümüze süregelen bir hastalıktır. Allah’ın ayetini bile zamanında bağlamından çıkarmışlardır. Allah’ın “Namaza yaklaşmayın” dediğini iddia edenleri bilmeyen yoktur. Oysa bu ayetin esası nedir? “Sarhoşken namaza yaklaşmayın!”

İletişim çağında yaşadığımız söyleniyor. İletişim çağının en büyük sorunu nedir diye sorsalar, “İnsanlarla doğru düzgün iletişim kuramamak” derim. Siyasetçiler, haberciler, köşe yazarları ve devlet kurumları neredeyse her gün bir “düzeltme” metniyle karşımıza çıkıyor. Ya sözleri bağlamından koparılmıştır ya da çarpıtılmıştır. Kimi insanlar koca bir ağacın gövdesini

yontu yontu küçük bir kazık yapma sanatını icra ederler ve o kazığı en çok muhataplarına batırmak isterler.

Bir de “anlaşıldıkça uzaklaşılanlar” vardır. Yazının başındaki o cümleyi hatırlayalım: “Kimi insanlar kendilerini anlayan insanlardan uzak dururlar.”

İddialı gibi görünen bu cümle aslında hiç de öyle değildir. Kimi insanlara uzaktan baktığınızda onların gayet sevimli olduğuuna kanaat getirirsiniz. Onları epey bilgili bulabilir; yardımsever, cömert veya mütevazı zannedersiniz. İyi bir aile bireyi olduklarını veya olacaklarını varsayarsınız. Konferanslarını, vaazlarını veya derslerini dinlerken, ağızlarından çıkan her şeyi hayatlarına tatbik ettiklerini düşünürsünüz.

Bir zaman sonra bu kişilerle oturup kalkar ya da yola gidersiniz. Herhangi bir sebeple onları daha iyi “okumaya” ve anlamaya başlarsınız. O an görürsünüz ki: “Yardımsever olun,” diyenin yardımseverliği yoktur; mütevazılığın kitabını yazan kibrin abidesi olmuştur. Size sevimli gelen kişi, emri altındakilere karşı aşırı iticidir. Sizinle çok iyi anlaşılan o kişi, meğer evde eşine ve çocuklarına karşı bir zorba imiş.

Ve tüm bunlar birer “anlaşılmı” biçimidir. Doğru anlaşılmak tam da budur! “Söze değil, davranışa bakılır,” sözü, tüm bu durumların özetidir.

Ama bir dakika... Ne vaaz veren kişi “Ben bunların yüzde yüzünü uyguluyorum,” der ne de diğerleri. Ancak içlerinde “Ben tam da göründüğüm gibiyim,” iddiasında bulunanlar varsa, onları ayıklemek zorundayız. Gerçi kimse bize “Ben göründüğüm gibiyim,” demez. Ama biz ne yapıyoruz? Göründüğü gibi olmayanları anlayınca onlardan uzaklaşıyoruz. Aynı şekilde, göründüğümüz gibi olmadığımız anlaşıldığında da insanlar bizden uzaklaşıyor.

Görüldüğü üzere, sadece anlamayan değil, anlayan da uzaklaşmış. Yalnızca anlaşılmayan değil, anlaşılan da yalnızlığa mahkûm olmuştur.

Evet, iyi görünen birinin gerçek yüzünü görenlerin ondan uzaklaşmasını anladık.

Peki, “iyi görünen” biri, kendisinin aslında öyle olmadığını anlayan kişiden neden uzaklaşır?

Stratejik düşünen kötülerin başvurduğu bir yaşam şeklidir bu.

Diplomasız düzenbaz bir doktorun ifşa olduktan sonra bulunduğu yeri terk etmesi neyse bu da odur.

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan

1 Ağustos 1970 tarihinde Hatay Dörtöyl'de doğdu. Ortaöğrenimini Dörtöyl İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1994 yılında bitirdi. 1995 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Din Felsefesi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak Akademik hayata intisap etti. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi Anabilim Dalında "Spinoza'da Din ve Tanrı" isimli teziyle Yüksek Lisansı (1996), Din Felsefesi Anabilim Dalında "Spinoza'nın Tanrı Anlayışı" teziyle doktorasını tamamladı (2003). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yaparken Din Felsefesi alanında Doçent oldu (2010). 2012 yılından itibaren Ankara'da Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türk İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalında Akademisyen olarak görevine devam

etti. 2015 yılında Profesör unvanını aldı. 2015 yılından itibaren Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevini yürüttü. Akademik hayatın yanında Sivil Toplum Kuruluşlarında da görev yaptı. Türk Felsefe Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği görevini yürüttü. 2014 yılından itibaren Ankara Pursaklar Kent Konseyi Başkanlığını yürütmektedir. 2016 yılında Türkiye Yazarlar Birliği genel başkanlığına seçildiği görevini sürdürmektedir.

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunun 13'üncü maddesi ile 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2'inci, 3'üncü ve 7'nci maddeleri gereğince Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğüne atandı. 02.03.2020 tarihinde başladığı rektörlük görevini halen sürdürmektedir. Aynı zamanda Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) Genel Başkanı olan Arıcan, İngilizce ve Arapça bilen Arıcan, evli ve 3 çocuk babasıdır.

YAPAY ZEKÂNIN ÜRETTİĞİ METİNLERE KARŞI “İNSAN RUHUNUN BİRİCİKLİĞİNİ” ANLATAN ESERLER TEŞVİK EDİLMELİ

**TÜRKİYE YAZARLAR BİRLİĞİ (TYB) GENEL BAŞKANI
PROF. DR. MUSA KAZIM ARICAN İLE SÖYLEŞİ**

Konuşanlar: Mehmet Poyraz-Talip Işık

-Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) Genel Başkanısınız. Yazma yolculuğunuz ne zaman ve nasıl başladı diye önce bu sorudan başlamak istiyoruz söyleşimize.

Yazma yolculuğum, aslında okuma tutkumla eş zamanlı olarak, henüz öğrencilik yıllarımda başladı. Lise yıllarımda filizlenen bu merak, üniversite yıllarımda okuduğum eserlerden aldığım titiz notlarla güçlenerek devam etti. Aradan yıllar geçtikçe, heybemde biriken bu notları sürekli güncelleyerek ve derinleştirerek düşünce dünyamı inşa ettim.

Bu iklimi besleyen en önemli kaynaklardan biri de babamın zengin kütüphanesiydi. Seksenli yıllarda evimize düzenli olarak günlük gazeteler ve dört-beş dergi girerdi. Daha lise öğrencisi iken büyük yazar ve edebiyatçı Ahmet Mithat Efendi'nin Müşahadat romanını ve başka pek çok klasığı okuma imkânım oldu. Yine o yıllarda, bugün TYB'nin kurucu ve şeref başkanı olarak andığımız merhum D. Mehmet Doğan Üstadımızın Batılılaşma İhaneti kitabını da okudum. Bu eser hem dil ve medeniyet tasavvuruma hem de Türkiye'nin modernleşme serencamına bakışma çok erken yaşta güçlü bir yön verdi.

Sadece romanlar ve kitaplar değil, gazetelerin köşe yazıları üzerinden de dönemin önemli yazar ve düşünce adamlarını, edebiyatçıları tanıma fırsatım oldu. Böylece yazı, gündelik hayatın içinde, evimizin salonunda, gazete sayfalarında ve kitap raflarında bana sürekli kendini hatırlatan bir imkân hâline geldi. Lise yıllarımda kompozisyon dersleri en başarılı olduğum dersler arasındaydı; münazara yarışmalarında da çoğu zaman ön planda yer alırdım. Bir yandan günlük ve anı tarzı küçük yazılar kaleme alıyor, notlar tutuyor, kendime mahsus bir dil arayışını sezgisel olarak sürdürüyordum; fakat bunu o günlerde “yazarlık” iddiasıyla değil, daha çok içsel bir ihtiyaçla yapıyordum.

Hakikat arayışı ve düşünceye olan merakım beni felsefeye yönlendirdi. Akademik kariyerim boyunca yazdığım makaleler ve kitaplar, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bir medeniyet tasavvuru inşa etme çabasıdır. Benim için yazmak; varoluşu anlamlandırma ve bu anlamı toplumla paylaşma biçimidir. TYB gibi Türkiye'nin en köklü kültür kurumlarından birinin çatısı altında bu

yolculuğu sürdürmek ise şahsi kalemimi, milletin ortak hafızasıyla birleştirme imkânı tanıdı.

-Akademisyen kimliğinizin yanında TYB kimliğiniz nerede duruyor ve size ne tür sorumluluklar yüklüyor?

Akademisyenlik benim için “bilgi”nin mutfağıdır; metodolojik, titiz ve teorik bir süreçtir. Ancak bu mutfakta hazırlananların toplumla buluşması, hayata değmesi ve anlam kazanması gerekir. Üniversite okumak üzere Ankara'ya geldiğimde, özellikle hafta sonları Türkiye Yazarlar Birliği'ne giderdim. O tarihlerde başlayan bu ilgi ve merak, zaman geçtikçe sadece bir alışkanlık değil, köklü bir aidiyete dönüşerek güçlendi.

Bugün geldiğim noktada TYB kimliğim, akademiye ürettiğim bilgiyi “irfan” ve “aksiyon”la buluşturduğum yerdir. Akademi asla bir fildişi kuleye hapsolmemalıdır; TYB tam da bu noktada akademi ile sokak, teori ile pratik arasında sarsılmaz bir köprü kuruyor.

Gençlik yıllarımdaki o ilk adımların bugün bir sorumluluğa dönüşmüş olması, omuzlarıma Türkçemizin korunması, yazarlarımızın haklarının savunulması, medeniyet değerlerimizin güncel bir dille gençlere aktarılması gibi çok ağır ama bir o kadar onurlu bir görev yüklediği çok ağır ama bir o kadar onurlu bir görev yüklediği. Geçmişin heyecanı ile bugünün akademik birikimini bu çatı altında birleştirmek, benim için bir entelektüel duruşun ötesinde, bir gönül borcudur.

-STK'ların edebiyat alanında, toplum inşası ve genç kuşakların eğitimindeki rolü stratejik konuma sahip. Seçkin aydınlar topluluğu olarak TYB nasıl bir misyon üstleniyor?

TYB, kurulduğu günden bu yana bir “okul” vazifesi görmüştür. Biz sadece bir dernek değil, köklü bir “fikir cemiyeti”yiz. Misyonumuz Türkiye'nin entelektüel birikimini diri tutmak ve yerli-millî bir aydın duruşunu tahkim etmektir. Şehir tarihi yazarlarından kültür şûralarına kadar yaptığımız her faaliyetle, toplumsal hafızayı diri tutarak medeniyet inşasına bir tuğla koyuyoruz.

Bu medeniyet yürüyüşünde gençlere büyük önem veriyoruz. Gençlerle ilgili kültür ve edebiyat çalışmaları

Talip Işık, Mehmet Poyraz ve Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan.

rının, geleceğe yapılacak en büyük yatırımlardan biri olduğuna inanıyoruz. Genç kuşaklara “yazar” olmanın sadece popüler olmak değil, ağır bir sorumluluk üstlenmek olduğunu anlatıyoruz.

Bu inançla, 2016 yılında TYB Gençlik Birimini oluşturduk. Her alanda olduğu gibi kültür, sanat ve edebiyatta da yer edinmiş, önemli eserler vermiş ustalarla genç arkadaşlarımızı bir araya getirmek için kurduğumuz bu birim; bugüne kadar kalıcı ve ufuk açıcı pek çok faaliyete ev sahipliği yaptı. Genç arkadaşlarımız bu çatı altında kültür gezileri düzenlediler, kendi yayınlarını çıkararak edebiyat dünyasına ilk eserlerini verdiler. TYB olarak bizler, usta-çırak geleneğini modern imkânlarla birleştirerek yarının Türkiye’sini inşa edecek münevverleri yetiştirmeye devam ediyoruz.

-TYB Türkiye’nin gelecek vizyonunda kendini nasıl konumlandırıyor?

Türkiye’nin gelecek vizyonu salt ekonomik büyüme rakamlarından, savunma sanayindeki başarılarından veya teknolojik atılımlardan ibaret görülemez. Doğrusu, bu gelişmelerden gurur duyuyoruz. Ancak gerçek ve kalıcı bir kalkınma, ancak bu maddi ilerlemenin üzerine inşa edilen kültürel bir şahlanışla mümkündür. Maddenin ruhla, tekniğin tefekkürle buluşmadığı bir gelecek, köksüz ve rüzgâra açık bir bina gibidir.

Türkiye Yazarlar Birliği, yarım asırlık birikimiyle tam da bu noktada bu büyük vizyonun “ruhunu” temsil etmektedir. Bizler kendimizi, yalnızca bir meslek örgütü olarak değil; Türkiye’nin kültürel bağımsızlığının ve zihni özgürlüğünün sarsılmaz bir kalesi olarak konumlandırıyoruz.

TYB’nin ikinci 50 yılı, köklerden aldığı güçle göklerle uzandığı bir “olgunluk ve atılım dönemi” olacaktır. Bu dönemde odağımızı şu temel sütunlar üzerine inşa etmeliyiz: Kültürel bağımsızlık kendi kavramlarımıza sahip çıkmakla başlar. İkinci 50 yılımızda, Batı merkezli okumalara mahkûm kalmadan; kendi medeniyet tasavvurumuzun kavramlarını modern dünyanın diliyle yeniden tercüme etmeli, “düşünce dünyamızın sözlüğünü” yeniden yazmalıyız.

Teknolojinin ruhu hapsedtiği bir çağda, TYB olarak “dijital hümanizm” diyebileceğimiz bir yaklaşımla, edebiyatın ve sanatın insanı özgürleştiren gücünü yeni

mecralara taşımalıyız. Yapay zekânın metin ürettiği bir dünyada, “insan ruhunun biricikliğini” anlatan eserleri teşvik etmeliyiz. Ve elbette Türk düşüncesinin dünya meselelerine –ekolojiye, adalete, aileye– sunduğu çözüm önerilerini uluslararası platformlarda daha gür sesle duyurmalıyız.

Bizim ikinci 50 yıl hedefimiz; sadece geçmişi muhafaza etmek değil, o mirastan aldığımız ilhamla geleceği bizzat tasarlamaktır. Kültürel bağımsızlık mücadelesi, bir milletin varlık davasıdır. Bu davada TYB; kalemiyle dünyayı güzelleştirenlerin, kelâmıyla hakikati arayanların ve fikriyle yarınları aydınlatanların yegâne sığınağı ve bayrağı olmaya devam edecektir.

-Bu kapsamda TYB’nin gelecek vizyonu nedir?

Türkiye Yazarlar Birliği’nin gelecek vizyonu, köklü geçmişinden aldığı kültürel mirası dijital çağın dinamikleriyle harmanlayarak, edebiyatı sadece kâğıt üzerinde değil, hayatın her alanında hissedilir kılan “kuşatıcı bir kültürel ekosistem” inşa etmeyi kapsıyor.

Bu vizyon, yerel değerleri evrensel bir dille anlatabilen, yapay zekâ ve edebiyat ilişkisi gibi çağdaş meselelerde söz sahibi olan yenilikçi bir kurumsal kimliği gerektirmektedir. TYB, sadece yazarların bir araya geldiği bir meslek kuruluşu olmanın ötesine geçerek, toplumun tamamını kapsayan bir “hikmet ve düşünce okulu” işlevi görüyor ve bunu daha da genişleterek sürdürecektir.

-Ne tür çalışmalar planlıyorsunuz?

Genç yeteneklerin keşfedilmesi ve nitelikli birer edebiyatçı olarak yetişmesi için Yazarlık Atölyelerimizi bir akademi titizliğiyle sürdüreceğiz. Gençlerimizi sadece teorik bilgiyle değil, yaşayan usta isimlerin tecrübeleriyle buluşturarak bir “edebiyat mahfili” sıcaklığı sunacağız.

Şiirden denemeye, romandan eleştiriye kadar geniş bir yelpazede uzmanlaşma imkânı tanıyacağız. Ayrıca, TYB’nin devasa arşivini, dergilerini ve yayınlarını modern veri tabanlarına işleyerek araştırmacıların ve genç okurların “tek tıkla” ulaşabileceği bir yapıya kavuşturacağız. Yıllardır süregelen ve markalaşan etkinliklerimizi, içeriklerini zenginleştirerek devam ettireceğiz. Edebiyat dünyamıza emek vermiş isimleri Vefa Toplantıları ile anarken, her yıl titizlikle hazırladığımız Yıllık Yayınlar ve Genç Yazarlar Kurultayları ile ede-

biyatın nabzını tutmaya devam edeceğiz.

-Bu çerçevede kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili STK'larla sosyal diyalogunuz nasıl?

TYB, “kamu yararına çalışan bir dernek” statüsündedir. Bakanlıklarımız, belediyelerimiz ve üniversitelerimizle çok verimli bir iş birliği içindeyiz. Ancak bu diyalogu kurarken fikrî bağımsızlığımızı ve yapıcı eleştirel duruşumuzu her zaman koruyoruz. Bizim için asıl olan, “millî ve yerli” olan faaliyetlerde iş birliğidir. Türkiye’nin millî ve manevi değerlerini, kültürünü, sanatını, edebiyatını ortak payda olarak kabul ediyoruz.

Bu doğrultuda, kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili sivil toplum kuruluşları arasındaki sosyal diyalogun geliştirilmesi, toplumsal bağların güçlendirilmesi ve kültür politikalarının daha kapsayıcı hâle getirilmesi amacıyla stratejik iş birlikleri tesis ediyoruz. Ülkemizin hemen hemen her şehrinde; yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile önemli kültür-sanat faaliyetlerini gerçekleştirmeye devam ediyoruz. Malumunuz rahmetli D. Mehmet Doğan Hocamız yurt içi ve yurt dışı çalışmalarında öncü rol oynadı. Özellikle Türk coğrafyasıyla münasebetlerinde proje çalışmalarıyla sağlam köprüler kurdu. Türkçenin Uluslararası Şiir Şöleni gibi geleneksel hale gelen bazı projeler mevcut.

-Bu alandaki çalışmalar TYB olarak ne durumda, devam ediyor mu?

Merhum D. Mehmet Doğan ağabeyimiz, sadece bir fikir adamı değil, aynı zamanda yolumuzu aydınlatan bir kutup yıldızıydı. Onun attığı sağlam temeller, bugün dalları göğe uzanan ulu birer çınara dönüştü. Özellikle “Türkçenin Uluslararası Şiir Şöleni”, bizim için sıradan bir etkinlik ya da mirastan öte; Türk dünyasının kültürel birliği yolunda bir “Kızıl Elma”dır. Hocamızın vasiyeti doğrultusunda, bu faaliyetleri asla aksatmadan, aksine daha da genişleterek sürdürüyoruz. Balkanlar’dan Orta Asya’ya kadar her noktadaki kardeş kalemlerle gönül bağımızı güçlendirmeye devam ediyoruz.

Türkiye Yazarlar Birliği olarak bizler; Türk dünyasını yalnızca siyasî bir birliktelik olarak değil, edebiyat ve sanat paydasında buluşan dev bir “kültürel havza” olarak görüyoruz. Bu havzayı diri tutmak, suyun akışını kesintisiz kılmak bizim temel misyonumuzdur. Bu amaçla, Türk Cumhuriyetlerinde faaliyet gösteren yazar birlikleriyle protokoller imzalayarak, var olan iş birliklerimizi daha geniş ve kurumsal bir zemine taşıyoruz.

Bildiğiniz üzere 2023 yılında, Türk dünyası edebiyatına taze bir soluk getiren “TÜRKSOY Yazarlar Birliği” kuruldu. Türk coğrafyasındaki kalem erbabının birbirini tanıması, ortak sorunlara çözüm üretilmesi ve eserlerimizin tüm dünyada hak ettiği değeri görmesi amacıyla kurulan bu yapıda, şahsıma tevdi edilen Başkan Vekilliği görevini de aynı hassasiyetle yürütüyorum.

Gönül coğrafyamızın sınırlarını çizen ve bize Türkçenin bir “vatan” olduğunu öğreten D. Mehmet Doğan ağabeyimizin şu sözü, bugün bizim temel düsturumuzdur: “Türkçe, bizim sadece dilimiz değil; tarihimiz, coğrafyamız ve en önemlisi ortak geleceğimizdir. Bu dili konuştuğumuz her yer vataandır.”

Biz de bu emanete sahip çıkarak, kelimelerin gücüyle sınırları aşmaya ve büyük Türk edebiyatı ailesini tek bir sofrada buluşturmaya kararlıyız.

-Türkiye’nin yeni yüzyılında TYB’nin perspektifi nedir?

Türkiye Yazarlar Birliği için “Türkiye Yüzyılı”, her şeyden önce “Kültürün Yüzyılı” demektir. İkinci dönem hazırlıklarımızı bu vizyon üzerine inşa ederken, temel stratejimizi üç ana sütun üzerinde şekillendiriyoruz:

Birincisi; bizim için kültürel hamle, dışarıdan kopyalanmış modellerle değil, Anadolu’nun irfanıyla ve bu toprakların kadim hikâyesiyle filizlenen bir özgünlük arayışıdır.

İkincisi; “Türkiye Yüzyılı” perspektifimiz, yerli ve millî değerlerimizi evrensel bir dille harmanlayarak

dünyaya açık, özgüveni yüksek bir kültürel diplomasi yürütmektir. Geçmişin mirasını, bugünün dijital ve teknik imkânlarıyla yeniden yorumlayarak küresel ölçekte bir değer üretmeyi hedefliyoruz.

Üçüncü ve son olarak da, TYB'nin yeni dönemindeki tüm edebiyat, sanat ve kültür faaliyetleri; sadece bugünü kurtarmak değil, geleceği inşa edecek olan "kurucu zihni" şekillendirme gayesidir. Bu bağlamda, genç kuşakları merkeze alan, estetik derinliği olan ve düşünce dünyamızı tahkim eden projelerle Türkiye'nin yeni yüzyılına fikrî bir zemin hazırlıyoruz.

-Peki, bu perspektif ışığında nasıl bir yol haritası ortaya koyuyorsunuz?

Türkiye Yazarlar Birliği; mazi ile âti arasında kurulan bir köprü, geleneğin birikimini reddetmeden bugünün imkânlarıyla harmanlayan bir irade beyanıdır. Bizim yol haritamız, Türk dünyası ve İslâm coğrafyasının yarınlarnı, sarsılmaz bir kültürel temel üzerine inşa etme kararlılığı taşır. Bu haritanın kalbi dil, menzili ise tam manasıyla kültürel bağımsızlıktır.

Doğrusu; Türkiye'nin yeni yüzyılında TYB'nin perspektifini şu değerler üzerinden yükseltmeyi hedefliyoruz: Türkçe, bizim varlık kalemizdir. TYB, dilimizi her türlü yozlaşmadan ve yabancılaşmadan koruyarak; onu düşüncenin, sanatın ve felsefenin en duru hâliyle yaşatmayı asli vazifesi sayar. Gayemiz, genç kuşakları sadece pasif birer okur değil; kalemiyle dünyayı yorumlayan, fikriyle çağa yön veren birer "yazar ve düşünür" olarak yetiştirmektir. Türk edebiyatını ve yerli düşüncüyü, yerel sınırların ötesine taşıyarak evrensel bir yapıya dönüştürmek büyük hedeflerimizdendir.

-Sizin bir de ASBÜ rektörlüğü kimliğiniz var. Üniversite penceresinden baktığınızda düşünceniz nelerdir? Bu arada öğrencilerinize yönelik kurumsal ne tür çalışmalar yürütüyorsunuz?

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ), 2013 yılında Ankara'nın altıncı devlet üniversitesi ve Türkiye'nin ilk ve tek sosyal bilimler odaklı devlet üniversitesi olarak kuruldu. Bu nedenle üniversitemiz çatısı altında sosyal bilimler odaklı bir eğitim benimsenmektedir. Üniversitemiz, sosyal bilimlerin farklı disiplinleri arasında güçlü bir etkileşim kurarak, araştırma temelli ve lisansüstü ağırlıklı bir akademik yapı oluşturmuş; kısa sürede ulusal ve uluslararası düzeyde saygın bir konuma ulaşmayı başarmıştır.

Ankara'nın tarihi Ulus semtinde, Cumhuriyet dönemi mimarisine ait simgesel binalarda faaliyet gösteren üniversitemiz, şehirle bütünleşen bir "şehir üniversitesi" modeliyle öne çıkmakta ve sosyal bilimin toplumsal faydaya dönüştürülmesini öncelemektedir. Disiplinler arası yaklaşımı, nitelikli akademik kadrosu, zengin kütüphanesi ve çok dilli eğitim ortamıyla Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, kurulduğu günden bu yana eleştirel düşüncüyü ve özgün araştırmaları teşvik eden bir bilim ve eğitim kurumu olarak Türkiye'nin yükseköğretim alanına değer katmaya devam etmektedir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, sosyal bilimler alanında uzmanlaşmış fakülte ve enstitüleriyle nitelikli bir akademik yapıya sahiptir. Üniversitemizde İlahiyat Fakültesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yabancı Diller Fakültesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi ile İletişim Fakültesi olmak üzere toplam yedi fakülte bulunmaktadır. Ayrıca hazırlık eğitimi sunan Yabancı Diller Yüksekokulu ile öğrencilerimizin lisans öncesi dil becerilerini geliştirmelerine imkân tanıyan birimlerimiz de mevcuttur. Lisansüstü eğitim ise Bölge Çalışmaları Enstitüsü, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sosyal Araştırmalar ve Yenilik Enstitüsü çatısı altında yürütülmektedir. Öğrencilerimiz yüksek lisans ve doktora programlarına ilişkin çalışmalarını bu enstitülerde, alanında yetkin akademik kadromuzla birlikte sürdürmektedir.

Bunlara ek olarak, üniversitemiz bünyesinde dijital sosyal bilimler, yapay zekâ, şehir çalışmaları ve göç gibi güncel konulara odaklanan çok sayıda araştırma merkezi yer almaktadır. Bu merkezler sayesinde hem akademik üretim teşvik edilmekte hem de toplumsal sorunlara yönelik disiplinler arası çözümler geliştirilmektedir.

Tüm bu bütüncül yapı sayesinde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, yalnızca eğitim veren değil; aynı zamanda bilgi üreten ve bu bilgiyi topluma aktaran bir yükseköğretim kurumu olarak faaliyet göstermektedir.

Üniversitemizin akademik yapısı, sosyal bilimler alanında derinleşmiş, disiplinler arası etkileşimi önceleyen ve araştırma odaklı bir yaklaşımla şekillenmiştir. Her geçen gün hem ülkemizde hem de dünyada yaşanan toplumsal sorunları araştırmak ve bu sorunlara çözüm üretmek amacıyla kendini yenilemeye devam etmektedir. Bu doğrultuda, akademik yapımızı

sürekli olarak güçlendirmeye gayret ediyoruz.

Türkiye’de sosyal bilimler alanında kurulan ilk üniversite olmanın sorumluluğunun bilincindeyiz. Güncel tartışmaları yakalayabilmek ve bu alanlara katkı sunabilmek için siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk, ilahiyat, psikoloji, dil bilimleri ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda uzmanlaşmış akademik kadrolarımızı güçlendiriyoruz. Hem lisans hem de lisansüstü düzeyde sunduğumuz programlarla bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunmayı sürdürüyoruz. Yanı sıra, öğrencilerimize çok dilli bir akademik perspektif kazandırmak da önceliklerimiz arasında. Sosyal bilimlere derinlemesine hâkim olabilmeleri için İngilizcenin yanı sıra Arapça, Fransızca, Almanca, Çince, Japonca, İtalyanca, İspanyolca ve Rusça gibi Batı ve Doğu dillerinde eğitim alma imkânı sunuyoruz. Tüm bu yapı, bizler için bilgi üretimini teşvik eden, eleştirel düşünceyi merkeze alan ve toplumsal katkıyı esas alan bir üniversite modelinin temelini oluşturmaktadır.

Bizim eğitim anlayışımız, öğrencilerimizi sadece sınavlara veya üniversite sıralarına hazırlamakla sınırlı değil; onları hayat boyu sürecek düşünme becerileriyle donatmayı amaçlıyor. Çünkü gerçek öğrenme, okul bitip diplomanızı aldıktan sonra başlar. Bu sürecin en temel yapıtaşı ise eleştirel düşüncedir. Öğrencilerimize, karşılaştıkları her durumu ve bilgiyi olduğu gibi kabul etmek yerine, sorgulamayı, farklı açılardan değerlendirmeyi ve derinlemesine düşünmeyi öğretiyoruz. Toplumsal olayları anlamak, sadece yüzeydeki verileri görmekten çok daha fazlasıdır. Her bir olayın, her bir sosyal olgunun tarihsel arka planları vardır. Bugün yaşadığımız pek çok toplumsal sorunun kökeni geçmişten bu yana değişerek gelmiştir. Bu nedenle, toplumsal meseleleri anlamak için tarih, sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve siyaset gibi farklı disiplinlerin perspektiflerini bir arada değerlendirmek gerekir. Mesela doğurganlık oranlarının azalması gibi güncel bir olguyu ele alalım. Sadece istatistiklere bakarak “düşüyor” demek yeterli değildir. Bu düşüşün arkasında hangi sosyal dinamikler, ekonomik koşullar, kültürel değişimler yer alıyor? Psikolojik faktörler nasıl etkili oluyor? Toplumsal de-

şim aile yapısını nasıl dönüştürüyor? Bu sorulara yanıt aramak, sorunun gerçek boyutlarını görmek ve doğru çözümler geliştirmek için oldukça elzemdir.

Bizim görevimiz, öğrencilerimize bu çok boyutlu bakış açısını kazandırmak; onları sadece bilgiyle değil, aynı zamanda analitik düşünme ve sorgulama becerileriyle donatmaktır. Böylece mezunlarımız, karşılaştıkları zorlukları yüzeysel değil, derinlemesine anlayan ve çözüm üreten bireyler olur. Bu yaklaşım, onları sadece akademik hayatlarında değil, aynı zamanda toplumsal hayatta da daha bilinçli, aktif ve sorumluluk sahibi kılar. Bizim için eğitim, sadece bir derece almak değil; düşünceyi özgürleştirmek, yeniliklere açık olmak ve dünyaya farklı pencerelerden bakabilmek demektir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak, Erasmus+ programı aracılığıyla öğrencilerimize uluslararası deneyim kazandırmayı ve akademik gelişimlerini desteklemeyi önemsiyoruz. Öğrencilerimiz, Erasmus öğrenim hareketliliği kapsamında hibe desteği sağlanarak yurt dışında eğitimlerine devam ediyor. Ülkelere göre belirlenen aylık hibeler sayesinde öğrencilerin yurt dışında geçirecekleri süre zarfında yaşam giderlerini karşılamalarına yardımcı olunuyor. Öğrenim hareketliliği başvurularında, akademik başarı ve yabancı dil yeterliliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılıyor. Bu nedenle öğrencilerimize, eğer Erasmus+ programına başvurmayı düşünüyorlarsa, bu yeterliliklere dikkat etmeleri gerektiğini en başından söylüyoruz.

Erasmus+ programı, öğrencilerimizin küresel bir perspektif kazanmalarını, farklı kültürlerle etkileşimde bulunmalarını ve akademik bilgi birikimlerini artırmalarını hedefliyor. Bu kapsamda çeşitli bölümler için farklı ülkelerle anlaşmalarımız var. Kuzey Makedonya, Almanya, İspanya, İtalya, Polonya, Portekiz, Bulgaristan, Romanya gibi birçok ülke, öğrencilerimizi bir dönem boyunca ağırlıyor. Bu süreçte, öğrenim hareketliliği başlamadan önce ve başladıktan sonra Erasmus Koordinatörlüğü tarafından öğrencilere rehberlik edilmekte ve tüm aşamalarda destek sunulmaktadır. Ayrıca öğ-

ASBÜ Rektörlük binası.

rencilerimiz, kendi akademik birimlerindeki Erasmus danışmanlarıyla da sürekli iletişimde kalarak herhangi bir sorunda kolaylıkla üniversitemizle bağlantı kurmaktadır. Bu anlamda yurt dışındaki öğrencilerimize elimizden geldiğince destek olmayı önemsiyoruz.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak öğrencilerimizin teorik bilgilerini pratiğe dönüştürebilmeleri için Kariyer Merkezi ve ilgili bölümlerin koordinasyonuyla kapsamlı staj desteği sağlamaktayız. Kariyer Merkezi aracılığıyla kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında staj imkânlarına erişim, başvuru rehberliği ve süreç takibi yapılırken; öğrencilerimiz psikoloji gibi bölümler için hastaneler, danışmanlık merkezleri, AR-GE birimleri, araştırma merkezleri gibi kurumlarda zorunlu lisans stajlarını gerçekleştirme fırsatı bulmaktadır. Ayrıca diğer akademik birimlerimiz de müfredatlarına dönem içi yapılmak üzere zorunlu staj faaliyetlerini eklemekte ve bu alanda anlaşmaları genişletmeye devam etmektedir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak, akademik üretimi teşvik etmek ve bilimsel katkıyı artırmak amacıyla öğretim elemanlarımıza Akademik Teşvik Ödeneği sunmaktayız. Bu kapsamda, Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen esaslara uygun olarak; ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler, kitap ve kitap bölümü yazarlıkları, bilimsel bildiri sunumları, projeler, sanatsal etkinlikler ve patent gibi faaliyetler değerlendirilmekte; puanlama sistemine göre teşvik ödemeleri yapılmaktadır. Akademik teşvik sistemi, yalnızca nicel üretimi değil, nitelikli, özgün ve alanına katkı sunan çalışmaları da önceleyen bir yapıdadır. Bu sayede üniversitemiz, akademik liyakati esas alan ve sürekli gelişimi destekleyen bir araştırma kültürünü kurumsal düzeyde güçlendirmektedir.

Ayrıca üniversitemiz, TÜBİTAK, BAP ve uluslararası fonlar kapsamında öğretim üyeleri ile doktora öğrencilerinin yürüttüğü bilimsel araştırmaları teşvik etmekte; proje başvuru, yazım ve yürütme süreçlerinde danışmanlık desteği sunmaktadır. Böylece hem bireysel hem kurumsal akademik üretim desteklenmektedir.

Bunların yanı sıra, öğrencilerimizin olduğu kadar akademik personelimizin öğrenim hareketliliğini de önemsemekteyiz. Öğretim elemanlarımız, destek alarak yurt dışında ders verme veya ders alma hareketliliklerine katılma imkânı bulmaktadır.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak bilimsel üretimi, kurumsal gelişimimizin temel unsurlarından biri olarak görmekteyiz. Bu doğrultuda, öğretim üyelerimizin ve araştırmacılarımızın yürüttüğü bilimsel çalışmaları desteklemek amacıyla çeşitli maddi ve idari destek mekanizmaları geliştirmiş bulunmaktayız. Üniversitemiz, TÜBİTAK, BAP, Avrupa Birliği ve SAYE (Sosyal Araştırmalar ve Yenilik Enstitüsü) gibi ulusal ve uluslararası fonlara erişim konusunda akademik personelimize proje yazımı, başvuru süreçleri ve uygulama aşamalarında rehberlik sağlamakta; ayrıca konferans katılımları, akademik yayımlar, kitap çalışmaları ve bilimsel etkinlik organizasyonları gibi faaliyetlerde idari kolaylıklar sunmaktadır. Yayımlanan nitelikli çalışmalar, atıf sayıları ve projelere göre yapılan akademik teşvik uygulamasıyla da öğretim elemanlarımızın üretkenliği desteklenmektedir. Bu bütüncül yaklaşım sayesinde üniversitemiz, bilgi üretimini esas alan, eleştirel düşüncüyü ve toplumsal katkıyı önceleyen bir bilim ortamı oluşturmaktadır.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ), Ulus'un tarihi merkezinde yer almakta olup ana kampüsü şehir dokusu içinde konumlanmıştır. Bu tarihî atmosfer, öğrencilerimizin millî bilinçle eğitim almalarını destekleyen özgün bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Bu tarihî atmosfer, öğrencilerimizin millî bilinçle eğitim almalarını destekleyen özgün bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Üniversitemizin kampüs çevresindeki birçok önemli müzeye ve kültürel mekâna yürüme mesafesinde olunması, öğrencilerimizin gündelik hayatlarını tarih ve kültürle iç içe geçirmelerine imkân tanımakta ve öğrencilerimizin millî bilinçle eğitim almalarını destekleyen özgün bir öğrenme ortamı sunmaktadır.

- Son olarak, gençlere yönelik neler söylemek istersiniz?

Gençliğe dair söz söylemek, aslında geleceğe dair söz söylemektir. Çünkü bir toplumun kültürü, fikri, sanatı ve edebiyatı; nihayetinde onu omuzlayacak olan genç zihinler ve genç yürekler üzerinde yükselir. Bugünün gençliği çok hızlı değişen bir çağın içinde yaşıyor; fakat bu hız, derinlikten kopuşa dönüşmemelidir. Gençlerimiz doğru kaynakla, sağlam disiplinle ve derinlikli bir ufukla yürümeyi başarır, hem kendisini hem de ülkemizin kültür ve düşünce iklimini yeniden inşa edebilir.

Bu noktada gençlere birkaç temel hususu özellikle hatırlatmak isterim. Evvela, okuma disiplini bir “alışkanlık” değil, bir “hayat düzeni” hâline getirmelidirler. Okuma eylemi yalnızca gündemi takip etmek için değil; kendi zihin mimarilerini kurmak için yapılmalıdır. Her gün az da olsa düzenli okuma, zaman içinde çok büyük bir entelektüel sermaye biriktirir. Okuma; hakikatin, estetiğin ve insanı anlama çabasının ilk kapısıdır.

İkinci olarak, not tutma ve yazma alışkanlığı üzerinde ısrarla durulmalıdır. Sadece okuyan değil; okudukça düşünen, düşündükçe yazan bir gençlik hedeflenmelidir. Gençler, okudukları her metinden küçük notlar çıkarmalı; zaman içinde bu notlar onların kendi dilini ve bakışını kuran bir fikri arşive dönüşmelidir. Bilgi, yazıyla kalıcı olur; düşünce, yazıyla berraklaşır.

Üçüncü olarak, sosyal bilimlerde ve insanı anlamaya dönük alanlarda tek disiplinle yetinmemek gerekir. Hayatın meseleleri tek bir pencereden anlaşılamaz. Bir toplumsal olgu anlamak için tarih, sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, psikoloji, iktisat ve felsefenin birbirini tamamlayan imkânlarından istifade edilmelidir. Gençlere düşen görev; tek yönlü değil, çok boyutlu düşünebilen bir zihinsel donanım geliştirmektir.

Dördüncü olarak, kültür ve edebiyatın merkezinde Türkçe vardır. Türkçe yalnızca bir iletişim aracı değil; hafızamız, kimliğimiz ve medeniyet iddiamızdır. Gençler kelimelerin gücünü fark etmeli; dili korumanın aynı zamanda düşünceyi korumak olduğunu bilmelidir. Dilini kaybeden bir toplum, zamanla bakışını da kaybeder.

Beşinci olarak, usta-çırak ilişkisinin kıymeti yeniden hatırlanmalıdır. Edebiyat ve düşünce yalnızca birey-

sel üretim değil; irfan zinciriyle taşınan bir gelenektir. Gençler yaşayan ustalarla temas kurmalı; seminer, söyleşi ve atölyelere katılmalı; kuşaklar arası aktarımı önemsemelidir. Gelenekle bağ kurarken, çağın dilini de öğrenmeli; kendi köklerinden güç alarak bugünün dünyasına sahici söz söyleyebilmelidirler.

Altıncı olarak, sanatın gayesi unutulmamalıdır. Sanat, sadece estetik bir uğraş değil; insan ruhunun derinliğini taşıyan bir varoluş ifadesidir. Gençler sanat ve edebiyata yönelirken, popüler akımların geçici parıltısı yerine kalıcı eser hedefini öne almalı; yazının ve sanatın ahlâkî sorumluluğunu daima diri tutmalıdır.

Yedinci olarak, dijital çağın imkânlarını doğru kullanmak gerekir. Sosyal medya ve dijital platformlar bir imkân sunar; fakat aynı zamanda dikkat dağınıklığı, yüzeysellik ve hızlı tüketim alışkanlığı üretir. Gençlerin yapması gereken; teknolojiyi hakikatin ve kültürün hizmetinde bir araca dönüştürmek, ruhunu ve zihnini koruyacak bir denge kurmaktır.

Son olarak da şunu söylemek isterim: Gençlerimiz kendi medeniyet mirasını tanıırken dünyayı da okumalıdır. Çünkü gerçek aydın duruş; hem yerli hem evrensel, hem köklü hem açık ufukludur. Yerli olanı güçlendirmek, insanlıkla irtibatı kesmek değil; tam tersine daha özgüvenli bir dünya dili kurmak demektir. Gençlerimiz bu özgüveni ilimle, emekle, ahlâkla ve estetik bir hassasiyetle birleştirdiği ölçüde, geleceğe daha güçlü yürüyebileceklerdir.

Bu söyleşi dolayısıyla Ankara Edebiyat ve Gerçek Tarih Derneği’nden siz değerli dostlarımız Mehmet Poyraz ve Talip Işık beyefendilere teşekkür eder; bu söyleşimizin kültür dünyamıza hayırlar getirmesini temenni ederim.

İsmail Nerimanoğlu

SULTAN GALİYEV’İ ANLAMAK

Gazeteci ve araştırmacı yazar Mehmet Poyraz tarafından hazırlanan *Sultan Galiev* kitabı, Rusya İmparatorluğu’nun yıkılışını takip eden ve Sovyetler Birliği’nin şekillendiği son derece çalkantılı bir tarihî dönemde, Türk ve Müslüman halkların kaderine müdahil olmaya çalışan önemli ama trajik bir kişiliği merkeze alıyor. 20. yüzyılın başında yaşanan büyük siyasî kırılmaların ortasında ortaya çıkan Sultan Galiev, uzun yıllar boyunca hem siyasî hem de ideolojik sebeplerle görmezden gelinmiş, hatta bilinçli olarak tarihin kenarına itilmiş bir şahsiyettir. Poyraz’ın bu çalışması, Galiev’i yeniden düşünce dünyamızın merkezine taşımayı hedeflemesi bakımından dikkat çekicidir. Bu sayede Sultan Galiev, Türk düşünce dünyasında hak ettiği yere bir adım daha yaklaşmakta; yalnızca geçmişin değil, bugünün de tartışmalarına seslenen bir kişilik olarak yeniden değerlendirilmektedir.

Poyraz’ın kitabı, Sultan Galiev’i yalnızca tarihî bir şahsiyet olarak ele almakla yetinmez. Onu aynı zamanda sömürgecilik, emperyalizm ve Doğu-Batı münasebetleri üzerine bugün dahi düşünmeye değer fikirler üretmiş özgün bir düşünür olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, Galiev’i donmuş bir tarih karakter olmaktan çıkararak, düşünceleriyle günümüze temas eden canlı bir entelektüel hâline getirir.

Kitap, klasik bir biyografi anlatısının ötesine geçerek Sultan Galiev’in fikirlerini doğduğu tarihî şartlar içinde ele alır. Sovyetler Birliği’nin kuruluş sürecinde yaşanan ideolojik gerilimler, millî meseleler ve merkezileşme münazaraları, Galiev’in fikrî mücadelesinin arka plânını oluşturan temel faktörler olarak titizlikle

işlenmektedir. Özellikle Galiev’in tasfiye edilmeden önceki yılları ve bu süreçte yürüttüğü ideolojik mücadele, uzun süre kapalı kalmış bir dönemi aydınlatır nitelikte sunulur. Bu yönüyle eser, yalnızca bir hayat hikâyesi anlatmaz; aynı zamanda bir dönemin zihniyet dünyasını da okuyucuya açar.

Bu yaklaşım, Sovyet tarih anlayışının ortaya çıkardığı “sapma” ya da “hain” tasvirlerini geride bırakarak, Sultan Galiev’i kendi fikrî bütünlüğü içinde değerlendirme imkânı sunar. Galiev’in fikirleri, baskıcı bir resmî anlatının gölgesinden kurtarılarak, kendi iç tutarlılığı ve hedefleri doğrultusunda ele alınır.

Mehmet Poyraz’ın çalışmasının önemli bir yönü, Sultan Galiev’in kendi metinlerine ve yazılı literatüre özel bir dikkat göstermesidir. “Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri” gibi metinler üzerinden yapılan okumalar, Galiev’in Bolşevik ideolojiyi ezberci bir biçimde benimsemediğini açıkça ortaya koyar. Aksine, Galiev’in bu ideolojiyi kendi kültürel, toplumsal ve tarihî gerçekliği içinde yeniden yorumladığı görülür. Bu durum, onun düşüncesinin neden klasik Marksist kalıplara sığmadığını da açıklamaktadır.

Bu sayede Galiev, soyut bir ideolog olmaktan çıkarak, yaşadığı toplumun problemlerine çözüm arayan pratik bir düşünür olarak karşımıza çıkar. Onun fikirleri, yalnızca teorik tartışmaların değil, somut siyasî ve toplumsal problemlerin mahsûlüdür.

Kitabın merkezinde yer alan “Millî Komünizm” kavramı, Sultan Galiev’in fikrî özgünlüğünü en iyi yansıtan başlıklardan biri olarak ele alınır. Poyraz, bu fikrin

SULTAN GALİYEV

Mehmet Poyraz

hangi tarihî ve siyasî şartlarda ortaya çıktığını, neden bir ihtiyaç hâline geldiğini ve nasıl şekillendiğini anlaşılır ve tutarlı bir bütünlük içinde nakleder. Millî Komünizm, Galiyev'in Batı merkezli Marksist yorumlara karşı geliştirdiği alternatif bir yol arayışının ifadesidir.

Galiyev'in yalnızca Batı emperyalizmine değil, Sovyet sistemi içinde beliren Büyük Rus merkezli eğilimlere de eleştirel yaklaşımı, kitabın en güçlü vurgularından biridir. Türk ve Müslüman halkların merkezi bir yapı içinde erimesine karşı geliştirilen muhtarlık yani özerklik ve adâlet merkezli tavsiyeler, onun ne kadar erken bir dönemde alternatif bir siyasî yol aradığını açıkça göstermektedir. Bu yönüyle Sultan Galiyev, yalnızca bir Tatar Türkü aydını değil; Asya ve sömürge altındaki halklar için Batı'dan bağımsız bir kurtuluş yolu düşünen lider bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın dikkat çekici yanlarından biri de Sultan Galiyev'in fikirlerinin Sovyet coğrafyasıyla sınırlı kalmadığını göstermesidir. Poyraz, Türkiye'nin kuruluş yıllarında Galiyev'in düşüncelerinin bazı askerî ve siyasî çevreler tarafından yakından takip edildiğine işaret eden önemli bağlantılara yer verir. Enver Paşa ve Mustafa Kemal Paşa gibi isimlerin Galiyev'in faaliyetlerinden haberdar olduğuna dair ifadeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ideolojik ve dış politika

arayışlarını anlamak açısından yeni düşünme alanları açar.

Mehmet Poyraz'ın sade ve akıcı üslûbu, kitabın geniş bir okur kitlesi için ulaşılabilir olmasını sağlar. Karmaşık ideolojik tartışmalar akademik ağırlığa boğulmadan anlatılır; okuyucu Sultan Galiyev'in fikir dünyasına zorlanmadan dâhil olabilir. Aynı zamanda eser, okurda yalnızca bilgi edinme değil, düşünme ve sorgulama isteği de uyandırır.

Sonuç olarak Mehmet Poyraz'ın *Sultan Galiyev* kitabı, uzun yıllar bastırılmış ve gölgede bırakılmış bir düşünürü, titiz bir araştırma ve tutarlı bir anlatımla yeniden gündeme taşıyan son derece değerli bir çalışmadır. Sultan Galiyev'in sömürgecilğe karşı geliştirdiği millî ve yerli komünizm arayışı, bu kitap sayesinde daha geniş bir okur kitlesiyle buluşmaktadır. Eser, yalnızca bir tarih anlatısı değil; geçmişten bugüne uzanan fikrî bir çağrı niteliği taşır. Bu yönüyle *Sultan Galiyev*, siyaset, ideoloji ve düşünce tarihiyle ilgilenen herkes için edebiyat ve fikir dünyasında yer almayı fazlasıyla hak eden güçlü bir yorum yazısıdır.

Kaynakça:

Poyraz, Mehmet. *Sultan Galiyev*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2022.

